

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ФМУП-22-1,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
освітня програма Управління публічними фінансами

(підпис)

Олійника Миколи Валерійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник

(підпис)

Буряк Аліна Вікторівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

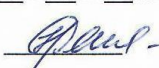
Керівник освітньо-професійної
програми

(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від « 15 » 01/2024 № 9

Завідувач кафедри

(підпис)

Давиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 6 01.02.2024 цурт
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту Бурт
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 78 балів 4 (добре) 08.02.2024 Тис
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: Тис І.І. Бондарук
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
Паш Н.М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)
Ср О.Д. Гордєєв
(підпис) (ініціали, прізвище)
С Т.О. Скрипник
(підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар: цурт В.Ю. Метиленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Грибова Ек
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		П. Т. Богданчук
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		Мис Членів комісії Н. М. Давиденко
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	5		О. Д. Горбен
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	40		Т. О. Скрипник
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	78		секретар В. Ю. Мелниченко

Оцінка керівника 38 балів

А. В. Буряк

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
78	C	4 (добре)	08.02.2024	Мис Грибова Скрипник

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет/ННІ Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра Публічних фінансів

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та стріхування

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

Завідувач кафедри Давиденко Н.М. «22» 12 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект) здобувачу вищої освіти

Олійнику Миколі Валерійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи (проекту) «Пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід»

Затверджена наказом ректора від «15» 11 2022 № 1208

2. Строк здачі закінченої роботи 17.11.2023

3. Мета роботи дослідження пенсійного забезпечення, порівняння вітчизняного досвіду зарубіжною практикою та аналіз основних методів та підходів, що застосовуються в цій сфері.

Об'єкт дослідження порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі пенсійного забезпечення, включаючи правові, економічні, соціальні та організаційні аспекти.

Предмет дослідження пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід

Орієнтовна база дослідження

4. Вихідні дані до роботи наукові статті, монографії, законодавчі акти, статистичні дані, звіти організацій, а також дані з офіційних веб-сайтів Міністерства соціальної політики України, Міжнародного валютного фонду, Світового банку та інших відомих міжнародних організацій.

5. Перелік графічного матеріалу 10 таблиць, 21 рисунок.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

Розділ 1. Теоретичні аспекти пенсійного забезпечення.

1.1. Основні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення.

1.2. Пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу

Розділ 2. Оцінка діючої практики пенсійного забезпечення в Україні.

2.1. Аналіз системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування

2.2. Оцінка системи накопичувального пенсійного забезпечення

Розділ 3. Зарубіжний досвід пенсійного забезпечення та адаптація його в Україні

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Затвердження теми роботи	№1207 від 15.11.2022	
2	Узгодження проекту плану та завдання до випускної кваліфікаційної роботи	22.12.2022-15.01.2023	
3	Представлення I розділу кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 30.04.2023	
4	Представлення II розділу кваліфікаційної роботи науковому керівникові	до 05.09.2023	
5	Представлення III розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	10.11.2023	
6	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2023	
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи	17.11.2023-25.11.2023	
8	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	з 01.12.2023-10.12.2023	
9	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	15-20.01.2024	
10	Рецензування кваліфікаційної роботи	22-26.01.2024	
11	Оформлення та подання випускної кваліфікаційної роботи в переплетеному вигляді у супроводженні необхідних документів (автореферат, завдання, ілюстрований матеріал), відгук та зовнішня рецензія	01.02.2024-04.02.2024	
12	Захист кваліфікаційної роботи а ЕК	07.02.2024-08.02.2024	

8. Дата видачі завдання 12 2022

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проекту)

 (підпис)

 Буряк А.В.
 (прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми

 (підпис)

 Гордей О. Д.
 (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

 (підпис)

 Олійник М.В.
 (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

«Пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід»

Мета роботи полягає в дослідженні пенсійного забезпечення, порівняння вітчизняного досвіду зарубіжною практикою та аналіз основних методів та підходів, що застосовуються в цій сфері.

Завданнями роботи є: визначити основні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення; дослідити пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу; вивчити зарубіжний досвід пенсійного забезпечення та розглянути можливості адаптації його в Україні.

Предметом дослідження є пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід.

Об'єктом дослідження є порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі пенсійного забезпечення, включаючи правові, економічні, соціальні та організаційні аспекти.

Базою дослідження виступає Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України, Національний банк України тощо.

За результатами дослідження сформульовані загальні висновки стосовно розвитку вітчизняної практики пенсійного забезпечення на основі зарубіжного досвіду.

Отримані результати дослідження допоможуть краще зрозуміти сучасні тенденції у сфері пенсійного забезпечення, виявити проблемні питання та запропонувати рекомендації щодо подальшого вдосконалення пенсійних систем.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Кваліфікаційна робота містить 10 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел 44 найменування. 3 додатків

Ключові слова: накопичувальне пенсійне забезпечення, пенсійне забезпечення, пенсійна система, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, пенсійні активи, пенсія.

Рік виконання кваліфікаційної роботи: 2023.

Рік захисту роботи: 2024.

ANNOTATION

«Pension Provision: Domestic Practices and International Experience»

The aim of the study is to investigate pension provision, compare domestic practices with international trends, and analyze the key methods and approaches applied in this field. The tasks of the research include identifying the fundamental principles and theoretical foundations of pension provision, examining pension provision within the social policies of global nations, studying international experiences in pension provision, and considering the possibilities of adapting such experiences in Ukraine.

The subject of the study is pension provision, focusing on both domestic practices and international experiences. The object of the research is the comparative analysis of domestic and international experiences in the field of pension provision, encompassing legal, economic, social, and organizational aspects.

The research is based on data from the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Pension Fund of Ukraine, the National Bank of Ukraine, etc. The findings of the study lead to general conclusions regarding the development of domestic pension provision practices based on international experiences.

The obtained results aim to provide a better understanding of contemporary trends in pension provision, identify problematic issues, and propose recommendations for further improving pension systems. This work contributes to the development of pension policies in Ukraine and the incorporation of advanced international experiences to ensure stable and effective pension provision for citizens.

The qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions for each section, overall conclusions, a list of used sources, and appendices. The work includes 10 tables, 21 figures, The list of used sources 44 references, and 3 appendices

Keywords: accumulative pension provision, pension provision, pension system, mandatory state pension insurance, pension assets, pension.

Year of qualification work completion: 2023.

Year of thesis defense: 2024.

З М І С Т	Стор.
ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	11
1.1.Основні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення.....	11
1.2. Пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу	15
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ДІЮЧОЇ ПРАКТИКИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	26
2.1.Аналіз системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.....	26
2.2. Оцінка системи накопичувального пенсійного забезпечення	37
РОЗДІЛ 3. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА АДАПТАЦІЯ ЙОГО В УКРАЇНІ	46
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57

ВСТУП

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення є однією з ключових соціальних програм, яка забезпечує дохід після завершення працездатного віку. Ця тема набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням середнього тривалості життя та змінами у демографічній ситуації в багатьох країнах світу. Забезпечення достойного життя після виходу на пенсію стає складнішим завданням, яке потребує пошуку нових підходів та аналізу досвіду різних країн.

В Україні питання пенсійного забезпечення також залишається актуальним, оскільки система пенсійного забезпечення потребує перегляду та вдосконалення. Зростаючі демографічні виклики, економічні зміни та соціальні потреби населення ставлять під загрозу стабільність і ефективність існуючої системи пенсійного забезпечення. Тому вивчення вітчизняної практики та зарубіжного досвіду є необхідним для розробки та впровадження нових підходів до пенсійної системи в Україні.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Вивчення наукових літературних джерел з даної проблеми показало, що теоретичні і практичні аспекти побудови моделей пенсійного забезпечення досліджували як зарубіжні, так і українські науковці: Бевзенко О.В., Буряченко О.Є., Вишневіська О.А., Глущенко В.В., Горбунова О.А., Горецька О. В., Гуцалова Ю. Є., Дідковська Т. О., Жайворонок І. Р., Жмурко І.В., Казанчан А. А., Кравченко М. В., Кулікова Є. О., Міндова О. І., Нижник Н.Р., Приходченко О. Ю., Русак Г. В., Сокурєнко О.А., Філіпчук П.В., та інші.

Попри значний науковий доробок та широкий спектр питань, які вже були висвітлені, у вітчизняній науці окремі питання реформування системи пенсійного забезпечення потребують подальшого вивчення з урахуванням модернізації пенсійного законодавства України на основі зарубіжного досвіду, адже дослідження зарубіжного досвіду пенсійного забезпечення має

важливе значення для удосконалення пенсійної системи в Україні та забезпечення достойного життя після виходу на пенсію.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження пенсійного забезпечення, порівняння вітчизняного досвіду зарубіжною практикою та аналіз основних методів та підходів, що застосовуються в цій сфері.

Головними *завданнями* дипломної роботи є:

- визначити основні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення;
- дослідити пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу;
- проаналізувати систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;
- здійснити оцінку системи накопичувального пенсійного забезпечення;
- вивчити зарубіжний досвід пенсійного забезпечення та розглянути можливості адаптації його в Україні.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду в галузі пенсійного забезпечення, включаючи правові, економічні, соціальні та організаційні аспекти.

База дослідження. Базою дослідження є Міністерство соціальної політики України, Пенсійний фонд України, Національний банк України тощо.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є пенсійне забезпечення: вітчизняна практика та зарубіжний досвід.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі використано наступні загальнонаукові і спеціальні методи наукових досліджень: аналізу та синтезу, логічного узагальнення, морфологічний метод (дослідження теоретичних аспектів пенсійного забезпечення); графічний і табличний методи, а також методи стратегічного конкурентного аналізу, (аналіз системи

загальнообов'язкового та накопичувального пенсійного забезпечення); метод аналізу та синтезу (при вивченні зарубіжного досвіду пенсійного забезпечення).

Інформаційна база дослідження. Для проведення дослідження будуть використані наукові статті, монографії, законодавчі акти, статистичні дані, звіти організацій, а також дані з офіційних веб-сайтів Міністерства соціальної політики України, Міжнародного валютного фонду, Світового банку та інших відомих міжнародних організацій.

Науково-практична значимість одержаних результатів. Отримані результати дослідження допоможуть краще зрозуміти сучасні тенденції у сфері пенсійного забезпечення, виявити проблемні питання та запропонувати рекомендації щодо подальшого вдосконалення пенсійних систем. Ця робота сприятиме розвитку пенсійної політики в Україні та впровадженню передового зарубіжного досвіду з метою забезпечення стабільного та ефективного пенсійного забезпечення для громадян.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 10 таблиць, 21 рисунок, 3 додатків. Список використаних джерел містить 44 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1 Основні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку одним із головних інституцій соціального захисту населення є система пенсійного забезпечення. Вона включає в себе найменш захищені прошарки населення: непрацездатні літні громадяни, особи з інвалідністю, особи, котрі втратили годувальника, виплати котрим проводять у вигляді пенсій, надбавок і підвищення до пенсій, компенсаційних виплат, додаткових пенсій і державної соціальної допомоги особам, котрі не мають права на пенсію та особам з інвалідністю [1].

Пенсійне забезпечення є каталізатором соціального захисту під час акумуляції грошових коштів громадян за для забезпечення належних умов життя протягом природної зрілості чи інших соціальних обставин. У вітчизняних наукових джерелах поширені різні підходи до визначення сутності терміну «пенсійне забезпечення» (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Сутність поняття «пенсійне забезпечення»

№	Автор, джерело	Характеристика
1	Т. О. Дідковська [2]	«Комплексні організаційно-правові заходи, метою яких є задоволення життєвих потреб шляхом здійснення грошових виплат громадянам, які мають право на їх отримання, а також гарантування пенсіонерам здійснення свого права, державний захист та охорону їхніх прав».
2	О. Бевзенко [3]	«Система заходів та принципів, направлених на забезпечення трудовими (за віком, у зв'язку з інвалідністю, в разі втрат годувальника, за вислугу років) та соціальними пенсіями усіх непрацездатних громадян (за виключенням короткотермінової втрати працездатності у випадку хвороби) за рахунок суспільних фондів споживання чи коштів державного бюджету».

Продовження таблиці 1.1

3	А. А. Казанчан [4, с. 145]	«Вид соціального забезпечення населення, який пов'язаний із виплатою щомісячних, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин – старості, інвалідності, втрати годувальника та інших, передбачених законодавством».
4	О. Буряченко [5]	«Процес матеріальної підтримки індивіда, безпосередньо пов'язаний з його трудовою діяльністю, терміни та умови якого залежать від розміру заробітної плати, стажу роботи, умов праці та ін».
5	І. Жмурко [6]	«Один із основних видів соціального забезпечення непрацездатних громадян, єдиним джерелом засобів для їх існування, а також одним із видів соціального забезпечення населення, який пов'язаний з виплатою щомісячних, і як правило, довічних грошових виплат – пенсій – непрацездатним громадянам у зв'язку з настанням певних найбільш несприятливих соціальних обставин».

Джерело: складено автором на основі даних

На наш погляд, пенсійне забезпечення є сукупністю організаційних, правових і інших законодавчо передбачених дій, що спрямовані на забезпечення соціальних довічних грошових виплат непрацездатним громадянам у зв'язку із настанням певних обставин (отримання інвалідності, літній вік, втрата годувальника) у розмірах не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством.

Виділяють наступні ознаки пенсійного забезпечення (рис 1.1):

Рис 1.1 Ознаки пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [7]

Сутність пенсійного забезпечення проявляється через свої функції. Виокремимо функції пенсійного забезпечення, котрі мало досліджені у літературі чи підміняються функціями пенсійного страхування (рис 1.2).

Рис 1.2 Функції пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [8]

Важливим питанням дослідження суті пенсійного забезпечення є огляд властивостей даної системи: економічна прийнятність, індивідуальна справедливість, економічна та соціальна ефективність. Економічна прийнятність є оптимальним та справедливим розподілом тягара між платниками внесків і отримувачами пенсій. Індивідуальна справедливість характеризує еквівалентність обсягу участі застрахованої особи у процесі фінансування пенсійної системи та прав на одержання нею пенсії. Для соціальної ефективності характерна здатність здійснити забезпечення мінімальних гарантій на адекватний рівень життя всім учасникам системи. Економічна ефективність вказує на здатність системи здійснювати перерозподіл між суб'єктами відносин фінансові потоки так, аби це не було обтяжливим для платників, працюючого населення, роботодавців, і водночас

забезпечувало достатній обсяг грошових коштів, потрібних для покриття поточних та майбутніх зобов'язань із виплати пенсій. При цьому рівень пенсійних виплат не повинен негативно здійснювати вплив на економічні процеси. Соціальна ефективність збільшує можливості пенсійного забезпечення стосовно умов належного рівня життєдіяльності непрацездатного населення, дозволяє розширити інструменти, механізми його реалізації на сучасному етапі [8].

Пенсійне забезпечення будучи складною системою в сучасних умовах постійно зазнає змін під впливом сукупності чинників, котрі можна узагальнити (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Чинники впливу на систему пенсійного забезпечення

№	Назва чинника	Характеристика
1	Макроекономічна динаміка національної економіки	«Темпи зростання і структура ВВП, частка фонду оплати праці у складі ВВП, рівень заробітної плати (доходу) осіб, що сплачують внески, індекс зростання споживчих цін, інфляція, динаміка тіньової економіки, циклічність економічного розвитку, рівень відкритості національної економіки та вплив на неї глобалізаційних процесів й ін».
2	Демографічні чинники	«Народжуваність, смертність, тривалість життя, віково - статева структура населення, динаміка та структура міграції»
3	– Соціально-трудова чинники	«Ситуація на ринку праці, період трудової активності і перерви в стажі, первинний вік виходу на ринок праці, величина і структура ціни робочої сили, розмір споживчої корзини і прожиткового мінімуму, диференціація заробітної плати, віковий профіль зарплати, нестандартна зайнятість тощо».
4	Нормативно-правові чинники	«Нормативні умови формування пенсійних прав застрахованих осіб, правові вимоги до умов виходу, величина і особливості державних пенсійних зобов'язань, накопичення за минулі періоди, модель системи, що історично склалася».
5	Організаційно-інституційні	«Чкість адміністрування пенсійних внесків, платіжна дисципліна та контроль, якість управління пенсійними резервами, різноманіття інструментів пенсійного забезпечення, рівень розвитку пенсійної інфраструктури».
6	Політичні чинники	«Партійна структура, політична стабільність, лобізм, рівень розвитку профспілкового руху, модель поведінки еліти».

Джерело: складено автором на основі [8]

Відповідно, система пенсійного забезпечення є чинником соціально - економічних, політичних процесів у державі, визначає стійкість і дієвість розвитку фінансово - економічної системи. У контексті цього, важливим є аналіз впливу чинників на систему пенсійного забезпечення стосовно її ефективності, стабільності і вчасна розробка і реалізація заходів, що передбачає використання інструментів політики пенсійного забезпечення.

Одними із основних цілей пенсійного забезпечення є: захист від бідності і попередження подальшого зниження рівня життя; розподіл затрат на споживання протягом усна протязі всього життя; забезпечення гарантованого доходу внаслідок припинення трудової діяльності чи в літньому віці [9, с. 134].

Актуальним є питання принципів пенсійного забезпечення громадян, адже вони відповідно забезпечують дієвість функціонування системи пенсійного забезпечення.

В першу чергу, варто наголосити, що принципи пенсійного забезпечення є керівними, вихідними положеннями, котрі закріплені у правових нормах пенсійного забезпечення та виражають значні ознаки відносин, що складають предмет права пенсійного забезпечення.

У теорії пенсійного права принципи пенсійного забезпечення поділяються на 2 великі групи (рис 1.3):

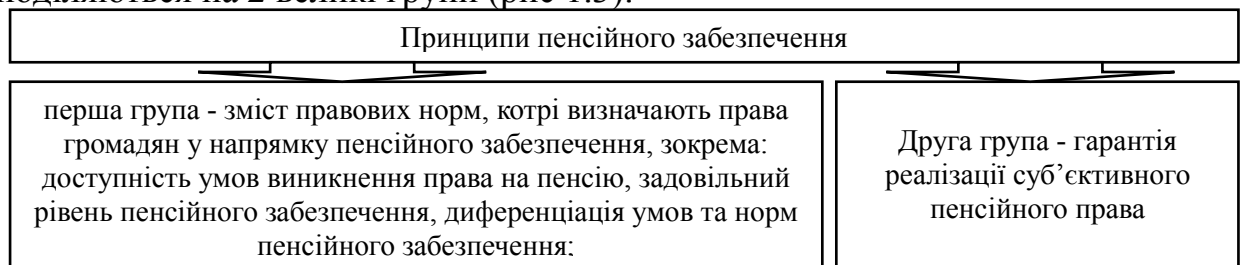

Рис 1.3 Принципи пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [10, с. 26]

Принцип доступності виникнення права на пенсію пов'язаний із принципом неприпустимості скасування права на пенсійне забезпечення, котрий ґрунтується на конституційному положенні у тому, що під час

прийняття нових законів чи внесенні змін до діючих не допускається звуження змісту і обсягів існуючих прав та свобод (ст. 22 Конституції України) [11, с. 13].

Важливим принципом є диференціація умов пенсійного забезпечення. Стосовно даного принципу, то науковець М.Д. Бойко пояснює, що «цей принцип полягає в тому, що умови призначення пенсійного забезпечення неоднакові і залежать від певних підстав: від статі; виду, сфери, характеру і умов трудової діяльності та її тривалості та інші» [12, с. 309-310].

Принцип забезпечення задовільного рівня пенсійного забезпечення закріплений в першу чергу в Конституції України. Так, у ст. 43 Головного закону визначено, що пенсії, інші види соціальних виплат та допомог є головним джерелом існування, мають забезпечувати достойний рівень життя, не нижче від прожиткового мінімуму, визначеного законом [1].

Наступним принципом є принцип охорони та захисту прав громадян на пенсійне забезпечення. Даний принцип відображається у багатьох вітчизняних законодавчих актах. Так, він закріплений у ст. 46 Конституції України, згідно із якою держава надає гарантії пенсійного забезпечення у випадку повної, часткової чи тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, а також у старості і в інших випадках, визначених законом [12, с. 310-311].

Зміст принципу державного і громадського контролю відповідно до призначення і надання пенсійного забезпечення варто розуміти, що мета державного регулювання і нагляду у сфері пенсійного забезпечення полягає у здійсненні єдиної і дієвої державної політики; створення умов для належного функціонування і розвитку системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; адаптація системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування до світових стандартів.

Суть принципу фінансування пенсійного забезпечення завдяки страховим внескам та коштам державного бюджету полягає в тому, що під час реформування пенсійної системи здійснено розмежування джерел

пенсійних виплат. Декотрі види пенсій фінансуються із грошових коштів Пенсійного фонду, а інші – за рахунок державного бюджету [11, с. 12].

Щодо принципу єдності пенсійного забезпечення, то в соціальному забезпеченні цей принцип вказує: по-перше, єдиний державний підхід до правового регулювання правовідносин у даному напрямі; по-друге, єдина державна політика, зокрема єдність цілей, принципів, гарантій тощо; по-третє, однакова можливість у всіх громадян на достойний рівень життя і розвиток власної особистості [14, с. 580].

Визначивши головні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення, охарактеризуємо систему пенсійного забезпечення в Україні (Додаток А) [15]. Виходячи із додатку А, визначимо основних суб'єктів системи пенсійного забезпечення в Україні (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Пенсійна система України

Державне забезпечення		Недержавне забезпечення
I рівень Розподільча	II рівень Обов'язкова накопичувальна	III рівень Добровільна накопичувальна
Основний зміст діяльності		
Все працююче населення оплачують пенсії діючим пенсіонерам, жодного накопичення грошових коштів не відбувається	Роботодавці перераховуватимуть кошти із зарплат робітників на індивідуальні пенсійні рахунки. Дані кошти збільшуватимуться за рахунок інвестиційному прибутку	Приватні особи і компанії здійснюють добровільні внески на індивідуальні пенсійні рахунки учасника в НПФ. Кошти зростатимуть за рахунок інвестиційному прибутку
Суб'єкти		
Пенсійний фонд України	Недержавні пенсійні фонди	Недержавні пенсійні фонди
Джерела формування пенсійних виплат		
- ЄСВ (22%) - Збори до ПФУ - Дотації з Держбюджету	- Обов'язкові пенсійні внески (2-7% від заробітної плати) - Інвестиційних прибуток	- Індивідуальні та/або корпоративні внески - Інвестиційний прибуток

Джерело: складено автором на основі [16]

Сучасна національна пенсійна система, підґрунтям котрої є запроваджене із січня 2004 року загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, є результатом еволюційної трансформації інституту пенсійного

забезпечення, котрий сформувався після здобуття незалежності у 90 роках XX століття.

Статус Пенсійного фонду як органу центральної виконавчої влади було визначено Положенням про Пенсійний фонд України, ухваленим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.94 № 345 [17]. Утворилась вертикальна структура управління Пенсійним фондом, котра в повній мірі відповідала адміністративно-територіальному державному устрою, а також структурам інших органів державної виконавчої влади, котрі мали аналогічні функції стосовно збору обов'язкових платежів.

Важливу роль в розвитку Пенсійного фонду і його утвердженні як органу центральної виконавчої влади відіграла передача його органам функцій із призначення і виплати пенсій, котрі раніше проводились органами соціального захисту населення. Український Пенсійний фонд став потужною фінансовим і соціальним інститутом у країні, були сформовані його організаційний і кадровий потенціали.

У нашій державі історично сформувалась однорівнева солідарна система пенсійного забезпечення, котра певним чином узгоджувалася із командно-адміністративною системою. З метою запобігання бідності в ринкових умов створена трьохрівнева страхова пенсійна система, де визначено основні демократичні принципи (ст. 7 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») [18].

Джерелом грошових коштів для виплати пенсій є не державний бюджет, як це було раніше, а власні кошти Пенсійного фонду як самостійної фінансової системи, яка формується завдяки страховим внескам суб'єктів господарювання і громадян.

Отже, система пенсійного забезпечення є важливою в економічній системі країни. Теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення в Україні базуються на принципах соціального захисту і солідарності. Національна пенсійна система передбачає збір пенсійних внесків від працюючого населення і надання пенсій із даних накопичених грошових

коштів тим, хто досяг пенсійного віку чи наділений правом на інші види пенсійних виплат.

1.2 Пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу

Пенсійне забезпечення є важливим елементом соціальної політики багатьох держав світу. Конкретні програми та системи пенсійного забезпечення в різних країнах можуть варіюватись за своїми правилами, умовами та фінансуванням.

Системи пенсійного забезпечення світових держав постійно удосконалюються, проводяться реформи відповідно до сучасних викликів: суми виплачуваних пенсій залежать і від стану економічного стану в країні, тривалості життя населення і пенсійного віку. Адже, наприклад, вже нині кожен четвертий громадянин євросоюзу одержує пенсію, а їх загальна сума – одна із найбільших статей бюджетних видатків [19].

Відповідно до аналізу міжнародної практики, О. Міндова вважає, що «найкращою базовою моделлю пенсійного забезпечення є змішана трирівнева система, яка на першому рівні передбачає традиційну солідарну систему фінансування певних пенсій з поточних надходжень (соціальне страхування) або систему гарантованих державою мінімальних пенсійних виплат, на другому рівні – обов'язкову накопичувальну систему індивідуальних пенсійних рахунків або систему професійного пенсійного страхування та на третьому рівні – добровільну систему додаткових пенсійних заощаджень, функціонування якої забезпечується недержавними пенсійними фондами, комерційними банками, страховими компаніями та інші інститутами фінансового ринку» [20, с. 19].

Підґрунтя солідарної системи бул закладено в 1889 році у ФРН канцлером Отто фон Бісмарком. Протягом першої половини XX століття пенсійне забезпечення появилось в більшості західноєвропейських держав [21].

Такий тип системи ефективно функціонує доки кількість пенсіонерів – є незначною, а працюючих – значна, адже саме навантаження удержання перших лягає на других. У кінці XX століття відбулись масові реформи систем пенсійного забезпечення у зв'язку із глобальним старінням населення, переходом до сім'ї із 1-2 дітьми, підвищенням рівня тривалості життя. Головним лейтмотивом даних реформувань став перехід від солідарних систем пенсійного забезпечення до накопичувальних, коли громадяни несуть персональну відповідальність за власне майбутнє пенсійне забезпечення.

«Система поточних платежів» («pay – as – go system») відповідно до своєї суті є розподільчою системою, котра, переважно, перебуває у державній власності. Пенсійні виплати асигнуються завдяки поточним доходам, що утворюються із підсумку внесків робітників і роботодавців. Внески робітників акумулюються на спеціальному виділеному рахунку і після цього відбувається розподіл у вигляді виплат на користь пенсіонерів [21]. Найбільш поширеним у світі є цей спосіб розподілу пенсійних витрат. Основою даного способу є принцип «солідарності поколінь», відповідно до якого працездатна частина населення здійснює забезпечення виплату пенсій попереднім поколінням.

У накопичувальній пенсійній системі можуть функціонувати державні, корпоративні та приватні накопичувальні пенсійні програми, за допомогою котрих формується майбутня пенсія. Принциповою особливістю накопичувальної пенсії є те, що вона є власністю пенсіонера. Пільги в накопичувальних системах, зазвичай, є відсутні, а пенсійні виплати мають бути профінансовані роботодавцем, робітником чи державою.

Міжнародна практика формування систем пенсійного забезпечення говорить про те, що додаткові недержавні пенсії становлять левову частку в загальному рівні пенсійного забезпечення, а недержавних пенсійних фондів в країнах євросоюзу визнані важливими соціальними інституціями стосовно покращення матеріального становища непрацездатних членів суспільства.

Змішана пенсійна система припускає комплексне застосування у пенсійній моделі елементів солідарної та накопичувальної складових [22].

У країнах євросоюзу детермінантом поділу моделей пенсійного забезпечення є рівень економічного розвитку. Зокрема, В. Роїк виокремлює дві моделі організації пенсійних систем: англо-саксонську (ліберально-демократичну, модель У. Бевериджа) і континентальну (класичну модель, модель О. Бісмарка) [23]. Відповідно, науковці І. Левченко та В. Глущенко у монографії «Формування та використання недержавних пенсійних фондів» до цієї класифікації додають ще соціально-орієнтовану модель пенсійного забезпечення [24, с. 42], котру по-іншому ще називають скандинавською, чи приватно-корпоративною (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Головні моделі європейських пенсійних систем

Тип	Країни	Основні особливості	Переваги	Недоліки
Модель О. Бісмарка	ФРН, Франція, Австрія, Бельгія, Швейцарія, Греція	Модель ґрунтується на солідарній відповідальності роботодавців, робітників і держави. Фінансування - завдяки внескам працюючих громадян, котрі пропорційно розподіляються між пенсіонерами (базовий режим); передбачає функціонування додаткових накопичувальних механізмів.	Високий коефіцієнт заміщення	Залежність від демографічних чинників і стану ринку праці
Модель У. Бевериджа	Велика Британія, Ірландія, Нідерланди	Фінансування - завдяки введенню спеціального податкового платежу. При цьому, розподіл фінансування, залежно від пенсійного рівня, розподіляється між державою, роботодавцем і робітником: базова пенсія ґрунтується державою і відповідає прожитковому мінімуму, страхова частина – формується роботодавцем, частково працівником в межах професійної системи страхування; добровільне страхування – завдяки власним накопиченням працівника.	Наявність гарантованої державою базової пенсії	Низький коефіцієнт заміщення
Скандинавська модель	Швеція, Фінляндія, Норвегія, Данія	Фінансування проводиться, переважно, завдяки оподаткуванню, але, деяку роль відіграють і страхові внески суб'єктів господарської діяльності і працівників.	Високий рівень соціальної захищеності	Високий рівень економічного розвитку

Джерело: складено автором на основі [22]

Основу моделі О. Бісмарка становить механізм, центральною ланкою котрого є інститут обов'язкового соціального страхування. Така модель,

лише дещо реформована, і нині залишається актуальною для багатьох розвинених держав євросоюзу. [25, с. 115-120]. В середньому пенсія складає близько 70% від середнього розміру зарплати. Для середнього класу даних держав характерні високі накопичення пенсійних активів до настання пенсійного віку [26].

Корпоративне виробниче страхування є другим рівнем солідарної пенсійної системи. Виробничу пенсію отримує близько 50% усіх пенсіонерів, зокрема і державні службовці.

Третій рівень солідарної пенсійної системи проводиться самим робітником шляхом формування власної майбутньої пенсії. Потенційні пенсіонери заключають із недержавними пенсійними фондами угоди орієнтовані на одержання додаткової пенсії в старості завдяки накопиченим сумах. Приватна система пенсійного страхування формується страховими організаціями, кредитними установами і банками. Відповідно працівники – учасники програм приватного страхування мають змогу взяти участь у програмах, які направлені на інвестування пенсійних накопичень плати [22].

Модель У. Бевериджа була розроблена і введена в дію в Англії у 1942 р. як система соціального захисту, підґрунтям котрої є інститут державного пенсійного забезпечення [16]. Нині модель У. Бевериджа застосовується в таких державах, як США, Канада, Великобританія, Ірландія, Нідерланди тощо.

Перевагами накопичувальної системи є розвиток фінансового ринку, в результаті того, що пенсійні кошти інвестуються в першу чергу у цінні папери, а також у приватизацію особових рахунків застрахованими особами, так як пенсійні накопичення не приймають участі у розподільчій системі та є приватною власністю особи [23].

Англосаксонська модель відрізняється від інших моделей розподілом страхової відповідальності між державою, роботодавцем та робітником. Зокрема, страхова частина пенсійних виплат формується роботодавцем завдяки частковій участі робітника в межах професійної системи

страхування, а розподільна пенсія базується державою і відповідає прожитковому мінімуму пенсіонера. Добровільне страхування надає змогу реалізувати індивідуальні можливості робітника стосовно формування додаткових пенсійних виплат [27, с. 115-120].

Для Скандинавської моделі характерне широке охоплення різних життєвих ситуацій тобто страхових ризиків. Одержання страхових виплат не обумовлено виплатою страхових внесків та базується усім громадянам. Вочевидь, що потрібною детермінантою функціонування даної моделі має бути високоорганізоване суспільство, котре підпорядковується принципам суспільства добробуту [28].

Філіпчук П.В. виокремлює типи моделей пенсійних систем (рис 1.4).

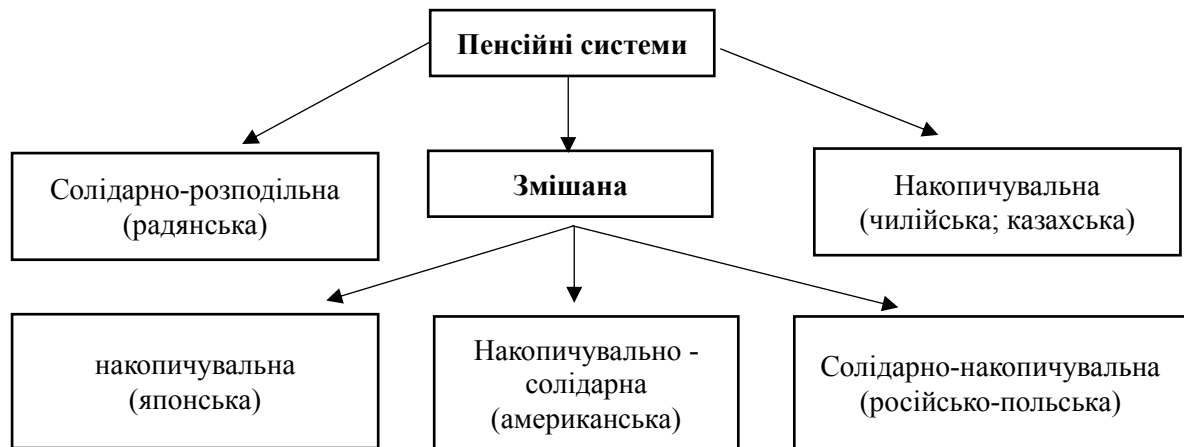

Рис. 1.4 Типи моделей пенсійних систем

Джерело: складено автором на основі [27]

Найбільша кількість держав на певному етапі прийшла до рішення запровадження змішаної 3-х рівневої моделі пенсійного забезпечення [30]. Поєднання у оптимальному співставленні солідарної і накопичувальної (на обов'язковій та добровільній основі) складових надає найменш ризиковану і найбільш ефективну можливість успішного функціонування пенсійної системи держави і повноцінного забезпечення пенсіонерів.

Солідарна модель пенсійної системи, котра сформована на розподільчому принципі солідарності, містить певні деякі недоліки, головним із котрих є значна залежність від демографічного чинника [31]. Окрім

проблеми старіння населення і, відповідно, співставлення працюючого населення та пенсіонерів, на дієздатність цієї моделі суттєво здійснюють вплив такі чинники, як:

- наявність тіньової зайнятості і заробітної плати у конвертах;
- рівень зарплати;
- рівень відрахувань до пенсійної системи;
- рівень зайнятості населення (чи рівень безробіття);
- наявність і рівень трудової міграції працездатного населення межі країни;
- пенсійний вік і тривалість життя.

Окремо функціонуюча чилійська модель пенсійного забезпечення також піддається суттєвим ризикам і залежить від наявності інших специфічних факторів [31], серед котрих:

- наявність високорозвиненого інвестиційного ринку;
- якість управління;
- економічна кон'юнктура і її зміни.

Окрім цього, накопичувальна система не передбачає перерозподілу внесених грошових коштів і не забезпечує благополуччя та належний рівень життя усіх наявних пенсіонерів.

Разом із тим, кожна із охарактеризованих вище моделей пенсійних систем містить власні переваги. Солідарна система, завдяки розподілу грошових коштів, здійснює забезпечення пенсійними виплатами усіх пенсіонерів, а також має змогу негайної виплати пенсій пенсіонерам завдяки працюючій частині населення.

Накопичувальна система, завдяки інвестуванню грошових коштів, сприяє економічному розвитку. Окрім цього, вона не має залежності від несприятливого для багатьох держав демографічного чинника [31].

Аналіз інституційних перетворень пенсійних систем країн євросоюзу нині засвідчив, що більшість із них орієнтуються на розширення додаткового пенсійного забезпечення.

Дослідивши особливості функціонування пенсійних систем країн світу, можемо виокремити такі особливості:

- а) пенсійна система більшості сформована із 3-х рівнів;
- б) співіснування обов'язкової та добровільної складових накопичувальної пенсійної системи, котрі доповнюють одна одну і надають змогу забезпечити гідний рівень матеріального забезпечення громадян після виходу на пенсію;
- в) сприяння розвитку недержавного пенсійного страхування із збереженням жорсткого контролю діяльності недержавних пенсійних фондів із сторони держави. У деяких державах уряд проводить управління ресурсами накопичувальної системи пенсійного страхування через спеціально уповноважену установу;
- г) певний паритет в розподілі фіскального тягара із сплати внесків на пенсійне страхування між роботодавцем та робітником, а також ступінь диференціації розміру страхових внесків в розрізі окремих держав [32].

Отже, пенсійне забезпечення є важливим елементом соціальної політики світових держав. Різні моделі пенсійних систем функціонують у різних державах, і кожна із них стикається із унікальними викликами та задачами. Незважаючи на це, усі держави стараються забезпечити стабільний і справедливий рівень пенсійного забезпечення для своїх громадян. Збалансоване пенсійне забезпечення передбачає врахування демографічних чинників, тривалості життя і фінансової стійкості системи. Декотрі держави здійснюють пошук інноваційних рішень, включаючи зміни віку виходу на пенсію, реформу пенсійних внесків і розвиток інвестиційних стратегій. Розвиток пенсійної системи відбувається відповідно до національних особливостей та потреб кожної країни.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ДІЮЧОЇ ПРАКТИКИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування

Система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є ключовим елементом соціальної захищеності громадян у багатьох країнах світу, включаючи Україну. Її основна мета полягає в забезпеченні фінансової безпеки населення після завершення трудової кар'єри та досягнення пенсійного віку. Аналіз цієї системи дозволяє краще розуміти її структуру, функціонування та вплив на суспільство. Аналіз системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування допоможе зрозуміти перспективи та можливі шляхи вдосконалення системи пенсійного страхування для забезпечення комфорту громадян у літньому віці.

Виходячи із таблиці 1.3 суб'єктом проведення системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є Пенсійний Фонд України (далі - ПФУ). На 01.01.2023 на обліку в ПФУ перебувало 10 687,9 тис. пенсіонерів, що на 153,2 тис. менше у порівнянні із початком року (рис 2.1).

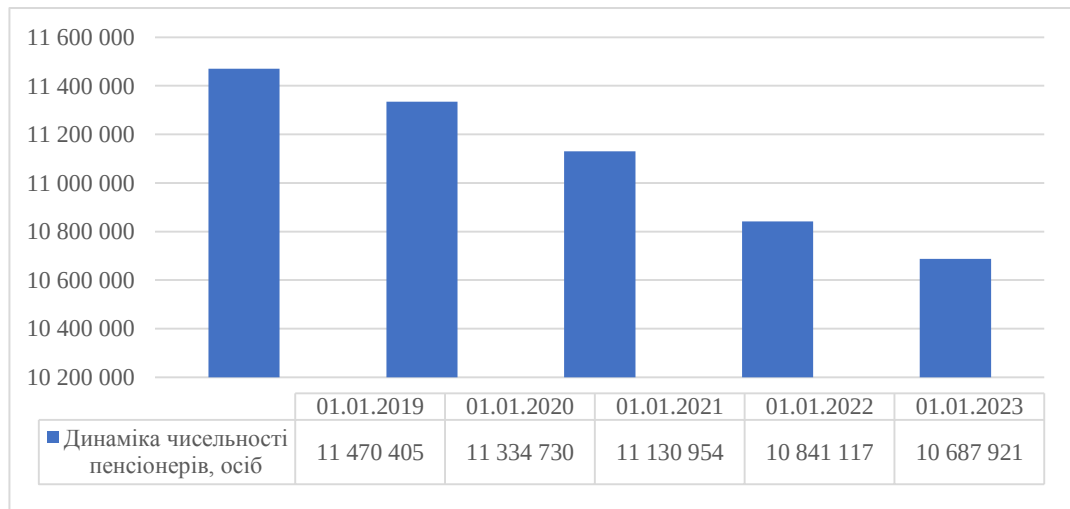

Рис 2.1 Динаміка чисельності пенсіонерів, осіб

Джерело: складено автором на основі [33]

За поданими даними про динаміку чисельності пенсіонерів в Україні можна відзначити певні тенденції. Протягом періоду з 2019 по 2023 рік відбулося поступове зменшення кількості пенсіонерів. На початку 2019 року їхня чисельність становила 11 470 405 осіб, але до початку 2023 року ця цифра знизилася до 10 687 921 особи. Така динаміка свідчить про декілька тенденцій, включаючи зменшення населення внаслідок демографічних процесів, зміни в системі пенсійного забезпечення зокрема підвищення пенсійного віку.

Із загальної чисельності пенсіонерів станом на 01.01.2023 року одержують пенсії 6 498,3 тис. жінок (60,8%) і 4 189,6 тис. чоловіків (39,2%) (рис 2.2).

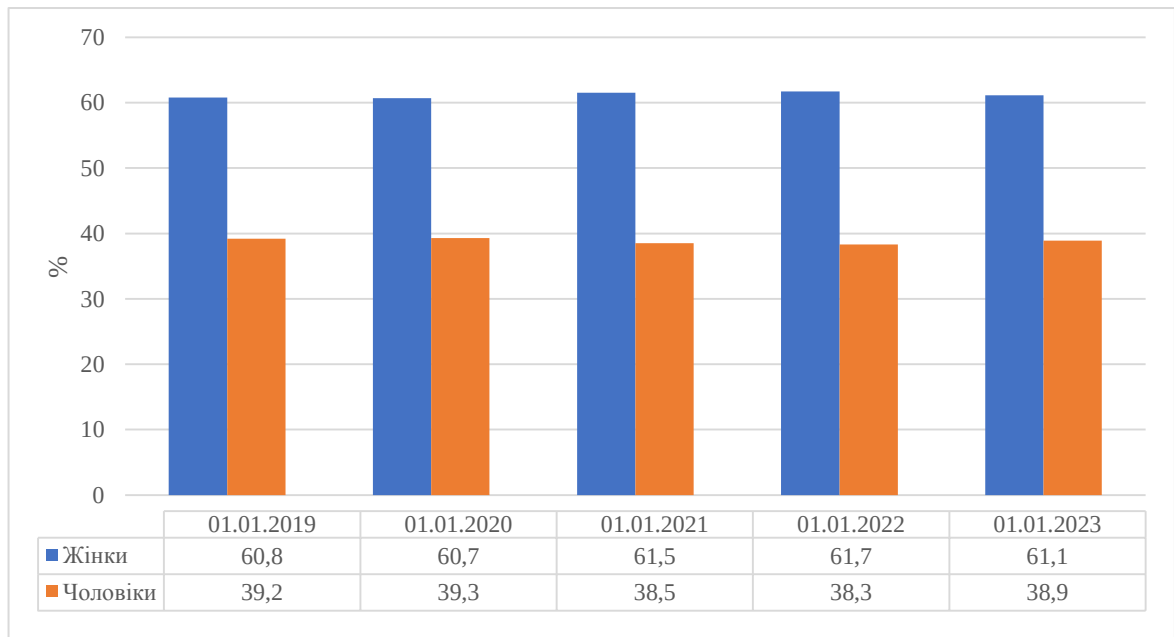

Рис 2.2 Розподіл чисельності пенсіонерів відповідно до статі

Джерело: складено автором на основі [33]

Середній розмір пенсії на 01.01.2023 становив 4 622,59 грн, що на 631,06 грн, або 15,8%, більше ніж на 01.01.2022. Мінімальна пенсія відповідно до віку збільшилась із 1 934,00 грн на 01.01.2022 до 2 093,00 грн на 01.01.2023 (рис 2.3).

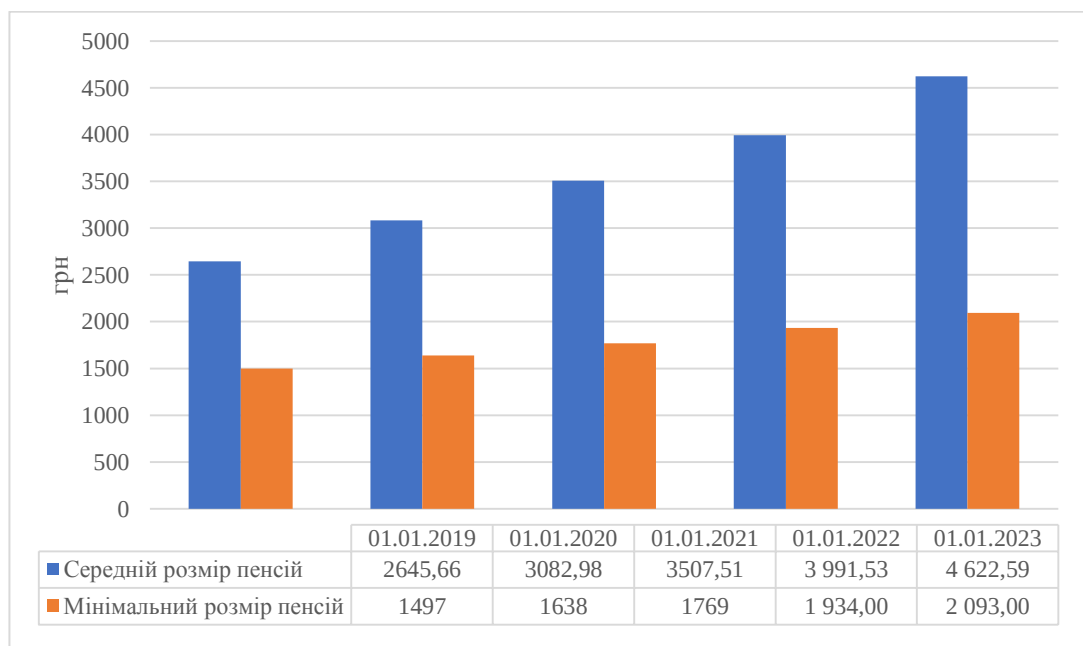

Рис 2.3 Динаміка середнього і мінімального розміру пенсійних виплат, грн у 2018-2022 роках

Джерело: складено автором на основі [33]

Середній розмір пенсій збільшилась із 2645,66 грн на початку 2018 року до 4 622,59 грн на початку 2022 року. Ця тенденція говорить про зростання рівня соціального забезпечення пенсіонерів, що може бути спричинене різними факторами, такими як інфляція, зростання середньої зарплати, а також можливі пенсійні реформи та політичні рішення.

Мінімальний розмір пенсій також зросла протягом цього періоду, з 1497 грн на початку 2018 року до 2 093,00 грн на початку 2022 року. Це говорить про поліпшення мінімального забезпечення для пенсіонерів та зусилля країни в забезпеченні мінімальних життєвих потреб населення.

Середній розмір пенсії по українських регіонах на 01.01.2023 становив від 3 534,63 грн у Тернопільській області до 6 336,99 грн у м. Київ (Додаток Б).

Розподіл усіх пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій, показано на рис 2.4.

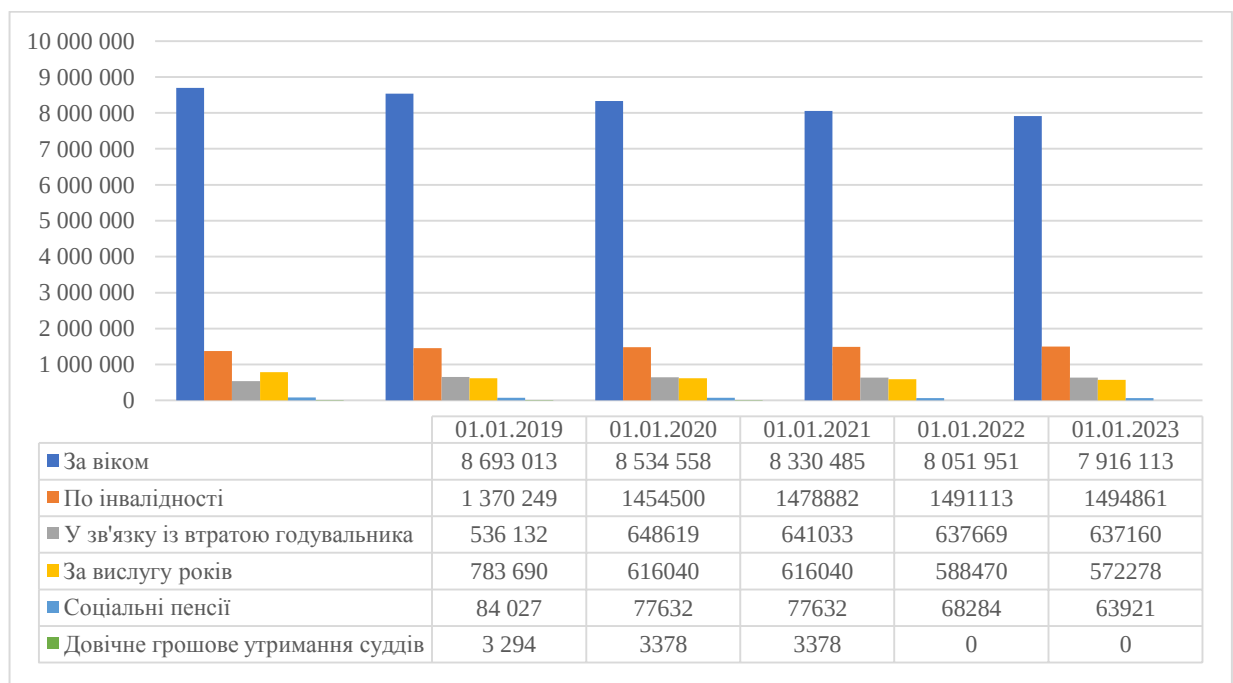

Рис 2.4 Розподіл усіх пенсіонерів за видами та розмірами призначених пенсій у 2018-2022 роках (осіб)

Джерело: складено автором на основі [33]

За роки 2018-2022 спостерігається загальний спад кількості пенсіонерів за віком українського населення, зі значенням, яке знизилося з 8 693 013 у 2018 році до 7 916 113 у 2022 році. Це свідчить про загальний тренд на зменшення кількості осіб, які досягли пенсійного віку протягом цього періоду. З іншого боку, кількість осіб, які отримують пенсію по інвалідності, зросла з 1 370 249 у 2018 році до 1 494 861 у 2022 році. Це вказує на підвищення кількості осіб з інвалідністю в суспільстві або на поліпшення умов для отримання цього виду пенсії. Пенсіонери, які втратили годувальника, також спостерігаються в невеликому спаді з 536 132 у 2018 році до 637 160 у 2022 році. Це є результатом змін в економічному стані сімей і підтримки, наданої пенсіонерам у цьому контексті. За вислугу років пенсії зазнали певного зменшення, з 783 690 у 2018 році до 572 278 у 2022 році. Це вказує на зміни в умовах призначення цього виду пенсії або на зміну вимог до кількості років стажу для отримання пенсії за вислугу років. Соціальні пенсії також спадають з 84 027 у 2018 році до 63 921 у 2022 році. Це свідчить про скорочення кількості осіб, які отримують соціальні пенсії, або на зміни умов для їх призначення. Довічне грошове утримання суддів відсутнє у 2022 і 2023 роках, що може вказувати на зміни в системі призначення пенсій для цієї категорії громадян. Узагальнюючи, динаміка призначених пенсій в Україні за різними видами пенсій показує загальний тренд на зниження загальної кількості пенсіонерів за віком і за вислугою років, в той час як пенсії по інвалідності і соціальні пенсії залишаються стабільними або зростають у значеннях. Пенсійні виплати в розмірі від 2 001 грн до 3 000 грн отримували 4 067,6 тис. осіб (38,1% загальної чисельності пенсіонерів), та від 3 001 грн до 4 000 грн – 2 515,6 тис. осіб (23,5% загальної

чисельності пенсіонерів) (рис 2.5).

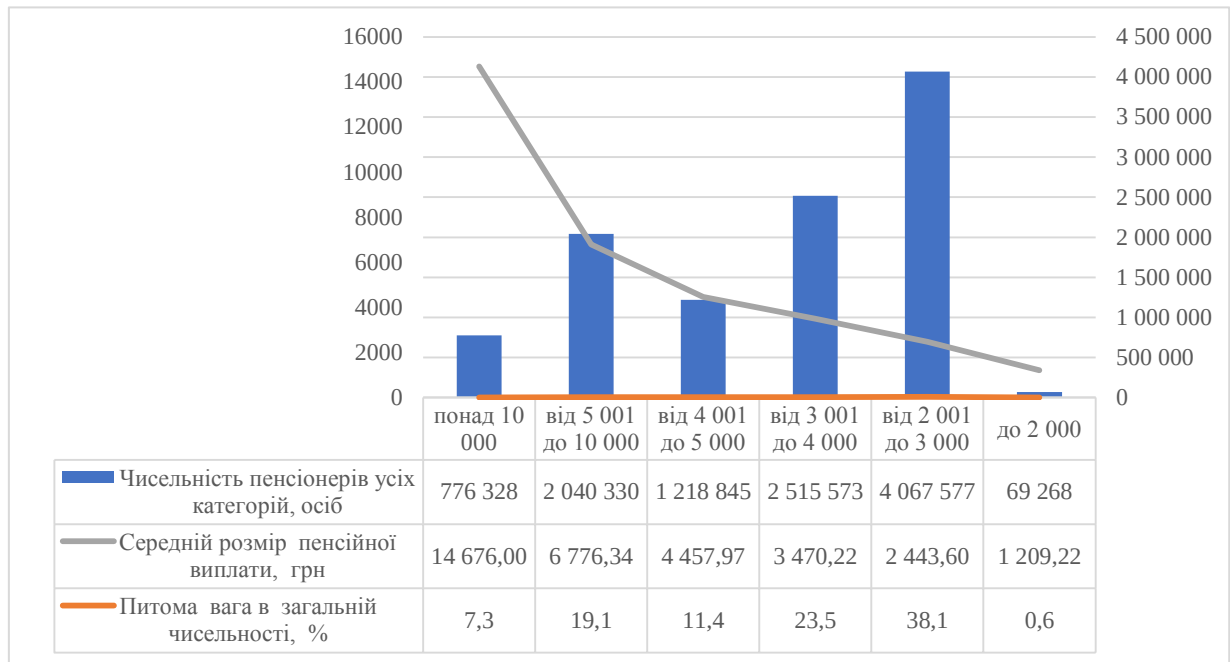

Рис 2.5 Розподіл пенсіонерів за розмірами призначених пенсій станом на 01.01.2023

Джерело: складено автором на основі [33]

Через банківські установи, уповноважені на проведення пенсійних виплат, на 01.01.2023 отримували пенсії 8,3 млн осіб, або 77,8% загальної чисельності пенсіонерів (рис 2.6).

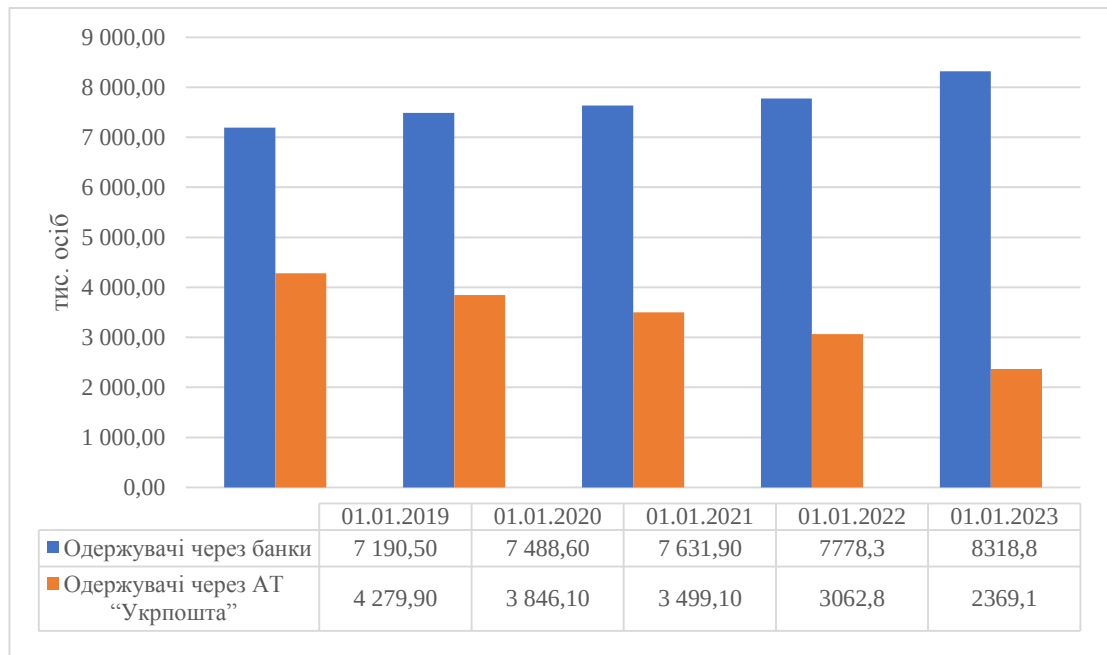

Рис 2.6 Динаміка чисельності одержувачів пенсійних виплат та грошової допомоги через банки та АТ «Укрпошта», тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [33]

З рисунку 2.6 видно, що у 2018-2022 роках спостерігається загальний зростання чисельності одержувачів пенсійних виплат та грошової допомоги як через банки, так і через АТ «Укрпошта». Однак важливо відзначити кілька ключових моментів. Банки є більш популярним каналом для одержання пенсій та грошової допомоги порівняно з АТ «Укрпошта». У 2019 році через банки одержували пенсії близько 7 190,50 тис. осіб, а через «Укрпошту» - близько 4 279,90 тис. осіб. З 2019 по 2020 рік спостерігалось збільшення чисельності одержувачів через банки з 7 190,50 тис. осіб до 7 488,60 тис. осіб, і цей тренд продовжився у наступних роках. Через «Укрпошту» чисельність одержувачів зменшилася з 4 279,90 тис. осіб у 2019 році до 2 369,10 тис. осіб у 2023 році. Загалом, банки стали більш популярним каналом для отримання пенсій та грошової допомоги протягом цього періоду, водночас АТ «Укрпошта» втратила частку на ринку.

Зростання чисельності одержувачів пенсій пов'язане з розвитком банківської інфраструктури, поліпшенням доступу до банківських послуг та

популярністю безготівкових операцій. Узагальнюючи, ці дані свідчать про зростання популярності банків як каналу для виплат пенсій та грошової допомоги в Україні, а також про спад інтересу до АТ «Укрпошта» в цьому контексті.

Обсяг пенсійних виплат через поточні рахунки в банках у 2022 році становив 457,0 млрд грн (79,6% видатків на пенсійні виплати), що на 80,3 млрд грн більше ніж у попередньому році. 2,4 млн пенсіонерів (22,2%) одержують пенсійні виплати через АТ «Укрпошта», обсяг пенсійних виплат у 2022 році становив 117,3 млрд грн (20,4% видатків на пенсійні виплати).

Фінансування пенсійних виплат здійснювалось централізовано з рівня ПФУ України на відділення АТ «Укрпошта» та уповноважені банки (основні уповноважені банки - АТ АБ «Укргазбанк», АТ «Альфа-Банк», АТ «Перший Український Міжнародний банк», АТ «УкрСиббанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «Державний ощадний банк України», АТ КБ «Приватбанк». Загалом кількість банків, з якими укладено договори на виплату пенсій станом на 01.01.2023 р становить 39.

Виплата допомоги на поховання у 2022 році здійснювалась через уповноважені на виплату пенсій банки шляхом перерахування коштів на поточні рахунки одержувачів – 98,6% (4 005,4 млн грн) та переказу одержувачам без відкриття поточного рахунку («швидка копійка» – 1,4% загальної суми переказу, або 55,3 млн грн).

За даними Державної податкової служби України станом на 01.01.2023 на обліку перебувало 2 708,8 тис. платників єдиного внеску, що на 16,3 тис. платників більше порівняно з 01.01.2022 (рис 2.7).

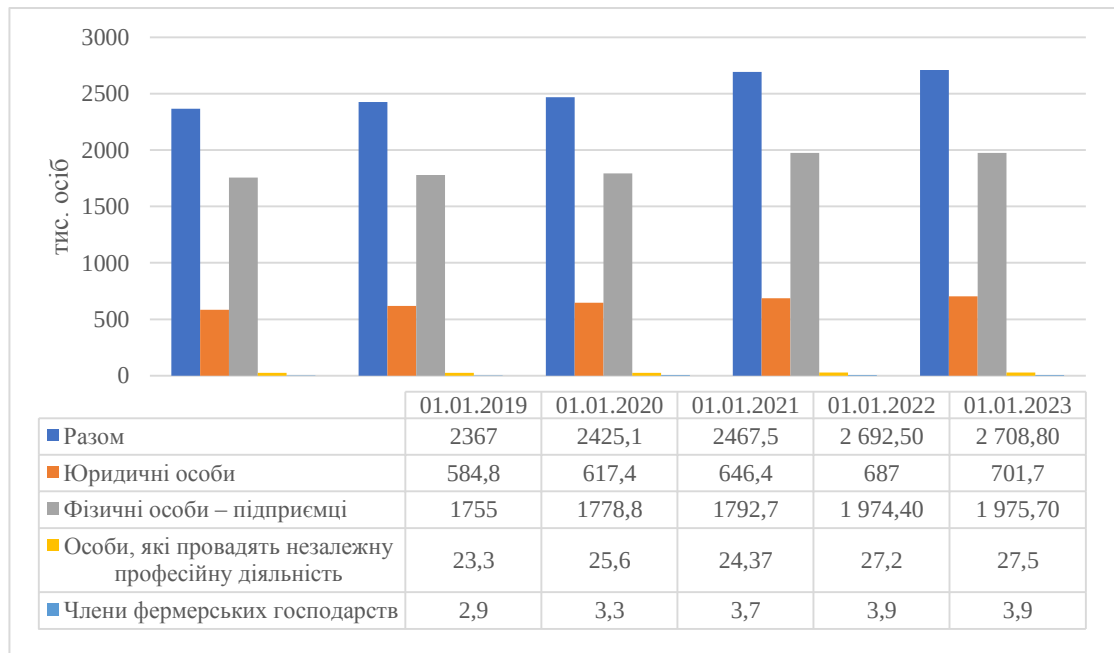

Рис 2.7 Динаміка кількості платників єдиного внеску, тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [33]

З рис 2.7 видно, що загальна кількість платників єдиного внеску зросла з 2 367 тис. осіб у 2019 році до 2 708,80 тис. осіб у 2023 році. Це свідчить про загальний тренд на зростання кількості осіб, які сплачують єдиний внесок на соціальне страхування в Україні. Зростання кількості платників єдиного внеску великим чином обумовлене збільшенням кількості фізичних осіб – підприємців, які сплачують єдиний внесок. З 2018-2022 роки рік їх кількість зросла з 1 755 тис. осіб до 1 975,70 тис. осіб. Це може свідчити про зростання підприємницької активності в країні та розвиток малого бізнесу. Юридичні особи також спостерігали за збільшенням кількості платників єдиного внеску з 584,8 тис. осіб у 2019 році до 701,7 тис. осіб у 2023 році. Це свідчить про розвиток корпоративного сектору та збільшення кількості підприємств, які сплачують цей внесок. Особи, які провадять незалежну професійну діяльність, також демонструють зростання, хоча менш значуще. Їх кількість зросла з 23,3 тис. осіб у 2019 році до 27,5 тис. осіб у 2023 році. Члени фермерських господарств мають найменший приріст кількості платників єдиного внеску, але також відзначається певний зростання з 2,9 тис. осіб у

2019 році до 3,9 тис. осіб у 2023 році. Узагальнюючи, загальна динаміка кількості платників єдиного внеску свідчить про зростання господарської активності в Україні, збільшення числа фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, що сплачують цей вид обов'язкових внесків.

Загальна чисельність застрахованих осіб у грудні 2022 року становила 10,8 млн осіб, з яких найманих працівників – 8,6 млн осіб (рис 2.8).

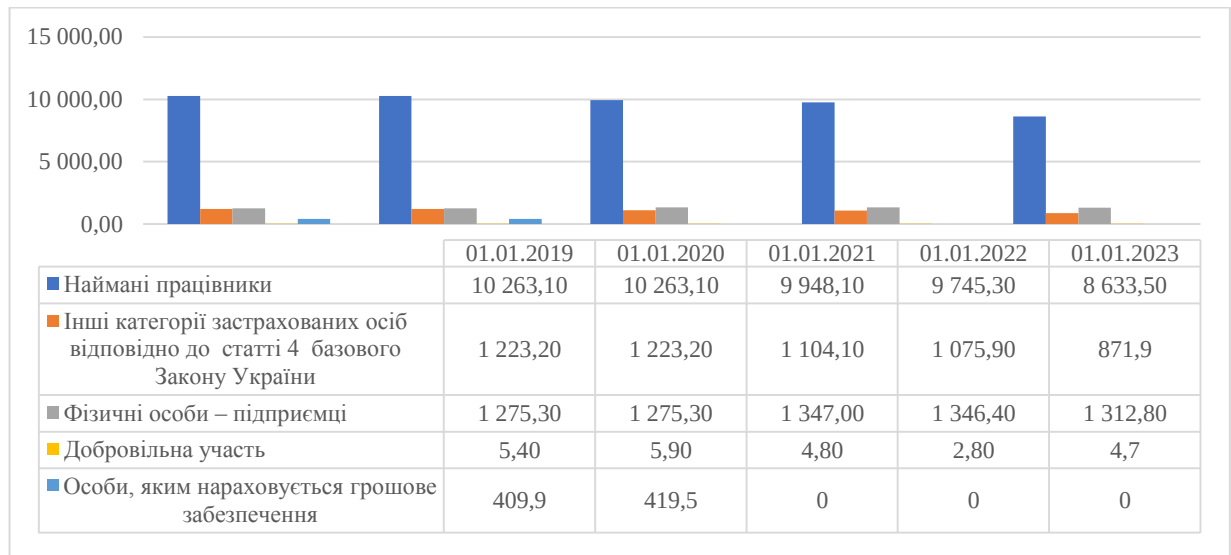

Рис 2.8 Динаміка застрахованих осіб за категоріями платників єдиного внеску у 2018-2022 роках (тис. осіб)

Джерело: складено автором на основі [33]

З таблиці 2.8 бачимо, що категорія «Наймані працівники» володіє найбільшою кількістю застрахованих осіб, проте з 2019 по 2023 рік відзначається постійний спад з 10 263,10 тис. осіб у 2019 році до 8 633,50 тис. осіб у 2023 році. Це може бути результатом змін в ринкових умовах праці та зайнятості. Категорія «Фізичні особи – підприємці» має стабільну кількість застрахованих осіб з невеликими коливаннями від 2019 по 2023 рік. Кількість осіб, які обрали «Добровільну участь» у системі соціального страхування, також показує відмінну динаміку зі зменшенням з 5,40 тис. осіб у 2019 році до 4,7 тис. осіб у 2023 році. Категорія «Інші категорії застрахованих осіб» відповідно до статті 4 базового Закону України зменшилася з 1 223,20 тис. осіб у 2019 році до 871,9 тис. осіб у 2023 році. Особи, яким нараховується

грошове забезпечення, у 2021 і 2022 роках взагалі не фігурують серед застрахованих осіб, що може свідчити про зміни в системі грошового забезпечення або визначення критеріїв для цієї категорії. Узагальнюючи, загальна динаміка застрахованих осіб за різними категоріями платників єдиного внеску свідчить про складну ситуацію на ринку праці та соціального страхування в Україні зі зменшенням кількості найманих працівників і зростанням інших категорій осіб, таких як фізичні особи – підприємці та особи, які обрали «Добровільну участь».

Із 8,6 млн найманих працівників у грудні 2022 року 1 620,7 тис. осіб отримували заробітну плату менше мінімальної (6 700 грн), з них 308,9 тис. осіб – працівники бюджетної сфери. Частка таких осіб у загальній чисельності найманих працівників збільшилась з 11,5% у грудні 2021 року до 18,8% у грудні 2022 року. Порівняно з груднем 2021 року чисельність осіб, у яких рівень заробітної плати менше мінімального розміру заробітної плати, збільшилась на 497,2 тис. осіб.

Показник середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески та яка відповідно до Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» враховується для обчислення пенсії, за 2022 рік зріс на 2,9% і становить 13 376,21 грн (12 993,56 грн у 2021 році).

Середня заробітна плата з кожним роком зростає, тому пенсійне забезпечення українців має «модернізуватися» і також підвищуватися, але, на жаль, слід констатувати, що сьогодні коефіцієнт заміщення середньої пенсії (співвідношення середньої пенсії та середньої зарплати, з яких внески сплачуються) досяг найвищого рівня. У IV кварталі 2019 року після перерахунку пенсій всім пенсіонерам коефіцієнт заміщення пенсії зріс до 35,44 %. Динаміка коефіцієнта заміщення наочно показана на рис. 2.9. 1 січня 2022 року цей коефіцієнт знову знизився і становить 33,49% (3082,98 грн : 9205,19 грн). Коефіцієнт заміщення пенсії в останні роки був відносно

низьким (менше 40%). Проте, за прогнозними розрахунками НДІ праці та зайнятості, вона продовжить знижуватися.

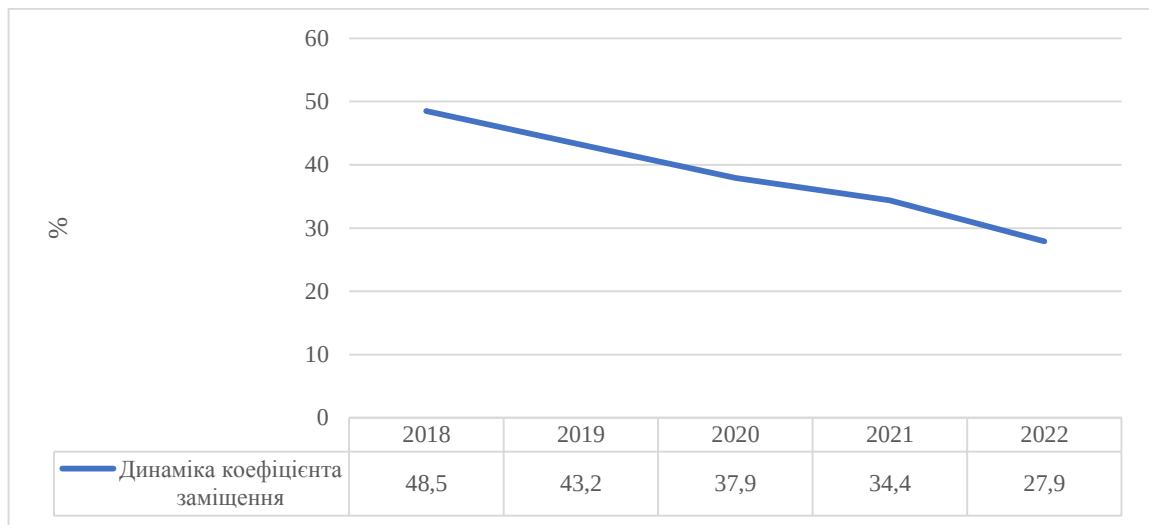

Рис 2.9 Динаміка коефіцієнта заміщення у 2018-2022 роках (%)

Джерело: складено автором на основі [33]

Встановлення меншого розміру пенсійного забезпечення у розмірі 40% мінімальної заробітної плати для осіб, які досягли 65 років і мають необхідний страховий стаж для призначення мінімальної пенсії, істотно не збільшило розмір мінімального пенсійного забезпечення. Причиною цього є низький рівень мінімальної заробітної плати (4723 грн. до 1 вересня 2022 року та 6000 грн. з 01.01.2021).

Проаналізуємо динаміку видатків ПФУ на виплату пенсій (рис 2.10).

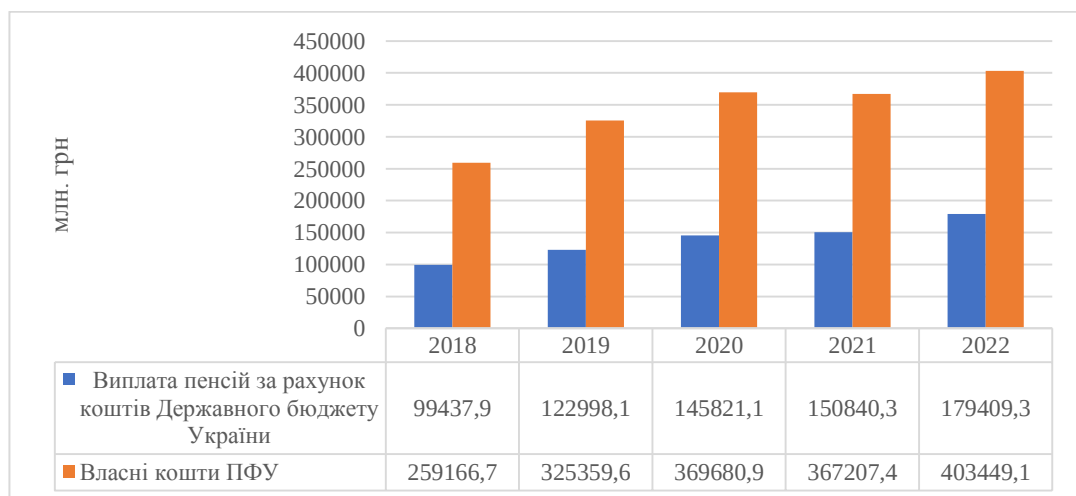

Рис 2.10 Динаміка видатків на пенсійне забезпечення за 2018-2022 роки

Джерело: складено автором на основі [33]

Виплата пенсій за рахунок коштів Державного бюджету України зросла з 99 437,9 млн. грн. у 2018 році до 179 409,3 млн. грн. у 2022 році. Це свідчить про зростання фінансового навантаження на державний бюджет для забезпечення пенсійних виплат. Власні кошти Пенсійного фонду України також зросли з 259 166,7 млн. грн. у 2018 році до 403 449,1 млн. грн. у 2022 році. Ця тенденція вказує на збільшення фінансової самостійності Пенсійного фонду та його внесок у пенсійне забезпечення.

Таким чином, ми можемо прослідкувати, що розмір пенсій в Україні протягом 5-ти аналізованих років мав постійну позитивну динаміку, найбільше збільшувалася пенсія за віком, найменший приріст можна спостерігати у пенсійному забезпеченні за інвалідністю. Проведене дослідження дає підставу зробити висновок, що протягом аналізованого періоду з 2018 р. по 2022 р. уряд щорічно збільшував розмір пенсійних виплат. Тим не менше, при переведенні даного показника у доларовий еквівалент, варто відзначити, що реальне значення середнього розміру пенсійних виплат в Україні зазнало негативних змін та зменшилося за досліджуваний період.

2.2 Оцінка системи накопичувального пенсійного забезпечення

Система накопичувального недержавного пенсійного забезпечення (далі – НПЗ) становить 3-й рівень пенсійної системи. Її розбудова проводиться починаючи із 2004 року після ухвалення Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення». Підгрунтя даної системи становлять недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ).

Станом на 31.12.2022 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 НПФ і 19 адміністраторів НПФ. При цьому, варто наголосити, що аналітична інформаційна сформована за даними 19 адміністраторів стосовно діяльності 58 діючих НПФ.

Відповідно до даних, наданими адміністраторами на виконання вимог Положення щодо порядку складання, подання і оприлюднення адміністратором НПФ адміністративних даних, зокрема звітності із НПЗ, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку 23.08. 2020 року № 379, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 04.09. 2020 року за № 847/3513, НПФ зареєстровано в 9 українських регіонах (Додаток В). Найбільша кількість НПФ зосереджена в м. Києві - 40, або 69,0% від загальної кількості функціонуючих НПФ.

Основні показники діяльності НПФ, відповідно до звітних даних, та темпи їх приросту показано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників діяльності НПФ

Показники	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	68,8	77,1	87,8	95,5	96,1
Загальна кількість учасників НПФ, тис. о	855,3	874,6	883,0	890,7	887,8
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 745,2	3 143,3	3 563,7	3 874,7	4 146,0
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	2 000,5	2 160,8	2 377,9	2 618,3	2 819,0
у тому числі:					
- від фізичних осіб	172,1	222,7	300,7	425,2	506,7
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
- від юридичних осіб	1 827,7	1 937,3	2 075,5	2 192,4	2 299,6
Пенсійні виплати, млн. грн.	809,9	947,4	1 107,4	1 287,2	1 461,1
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	81,3	83,9	87,0	90,0	91,9
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 767,7	2 200,0	2 635,7	2 957,4	3 285,6
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 440,5	1 810,9	2 179,5	2 428,7	2 683,6
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	327,2	389,1	456,1	528,7	602,0

Джерело: складено автором на основі [34]

З таблиці 2.1 проаналізуємо кожен показник. Станом на 31.12.2022 адміністраторами НПФ заключено 96,1 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 39,68% (27,3 тис. шт.) у порівнянні із станом на 31.12.2018. Загальна кількість вкладників протягом 2018-2022 роках збільшилась завдяки збільшенню кількості вкладників фізичних осіб на 15,81% (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка кількості заключених пенсійних контрактів і кількості вкладників

Показник	Од. виміру	Станом на				
		2018	2019	2020	2021	2022
Кількість вкладників юридичних осіб	тис. осіб	1,8	2,2	2,1	2,0	2,0
Кількість вкладників фізичних осіб	тис. осіб	60,6	77,9	79,8	86,3	86,7
Загальна кількість вкладників	тис. осіб	62,4	80,1	81,9	88,3	88,7
Кількість укладених пенсійних контрактів з юридичними особами	тис. шт.	6,8	6,8	6,7	6,7	6,7
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами-підприємцями	тис. шт.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Кількість укладених пенсійних контрактів з фізичними особами	тис. шт.	61,9	70,2	81,0	88,7	89,3
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів	тис. шт.	68,8	77,1	87,8	95,5	96,1

Джерело: складено автором на основі [34]

У 2022 році загальна кількість учасників НПФ становила 887,8 тис. осіб, із котрих одержали/одержують пенсійні виплати 91,9 тис. осіб (10,4% від загальної кількості учасників) (рис 2.11).

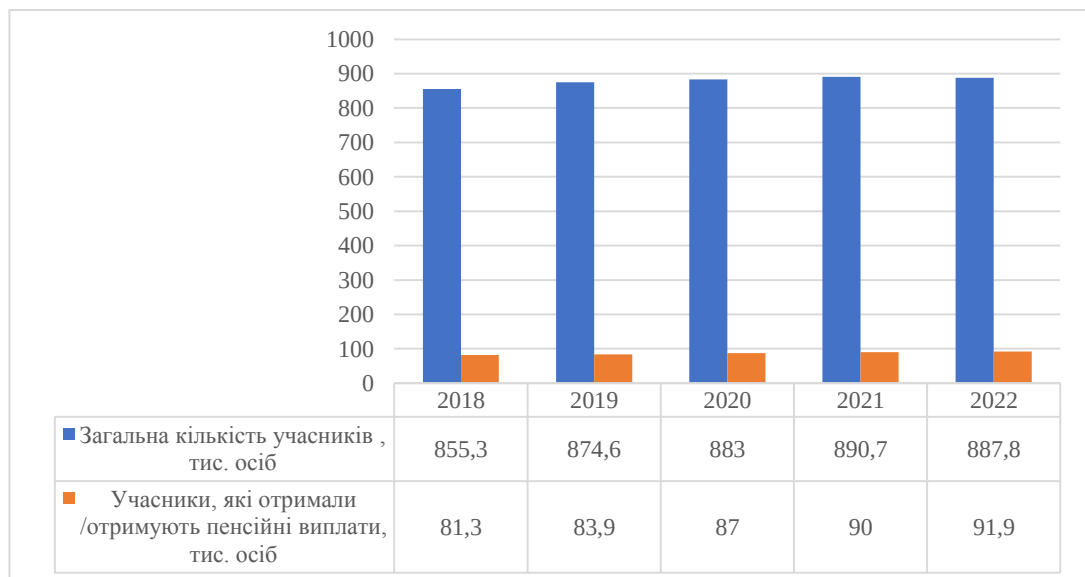

Рис 2.11 Динаміка кількості учасників НПФ у 2018-2022 роках

Джерело: складено автором на основі [34]

З рис 2.11 бачимо, що загальна кількість учасників зазнала незначного зростання, з 855,3 тис. осіб у 2018 році до 887,8 тис. осіб у 2022 році. За тим же періодом, кількість учасників, які отримують пенсійні виплати, також збільшилася, проте цей ріст був помітною меншою температурою. У 2018 році 81,3 тис. осіб отримували пенсійні виплати, а у 2022 році ця цифра становила 91,9 тис. осіб. Аналізуючи ці дані, можна сказати, що загальний ріст учасників НПФ свідчить про зростаючий інтерес населення до цієї форми пенсійного забезпечення. Проте, треба враховувати, що не всі учасники фактично отримують пенсійні виплати, і можливо, що деякі з них ще накопичують кошти для майбутнього. Також важливо звернути увагу на тенденцію збільшення кількості пенсіонерів, які отримують виплати, оскільки це може вказувати на необхідність докладнішого аналізу ефективності цих пенсійних фондів та їхньої стабільності в майбутньому.

У 2022 році переважну більшість учасників НПФ становили особи віком 25-50 років, зокрема 50,8%, та особи вікової групи 50-60 років, що становили 25,2%. Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 23,5%, вікової групи до 25 років – 0,5%.

Пенсійні виплати (одноразові і на визначений строк) у 2022 році становили 1 461,1 млн. грн. (рис. 2.12), при цьому одноразові виплати збільшились на 6,5%, пенсійні виплати на визначений строк - на 22,1%.

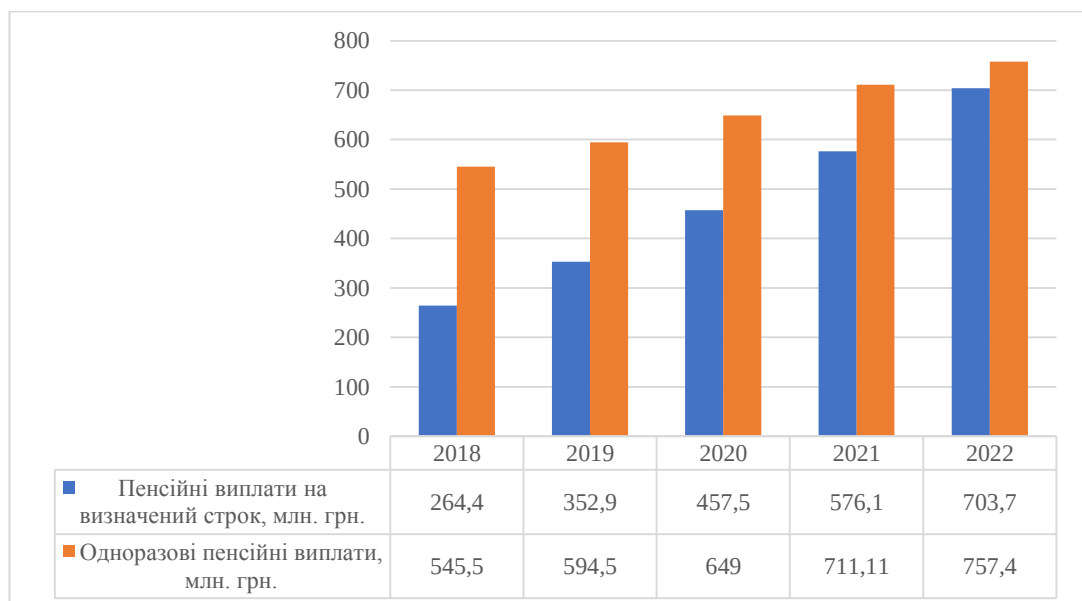

Рис 2.12 Динаміка пенсійних виплат НПФ у 2018-2022 роках

Джерело: складено автором на основі [33]

За 2018-2022 роки пенсійні виплати на визначений строк відзначили помітне зростання, з 264,4 млн. грн. у 2018 році до 703,7 млн. грн. у 2022 році. Це свідчить про збільшення суми коштів, які виплачуються учасникам НПФ на їхній пенсійний рахунок в регулярних виплатах. З іншого боку, одноразові пенсійні виплати також зросли з 545,5 млн. грн. у 2018 році до 757,4 млн. грн. у 2022 році. Це вказує на збільшення потреби учасників НПФ в одноразових виплатах, можливо, пов'язаних із сплатою пенсій або іншими обставинами, коли одноразова сума коштів стає важливою. Загальна динаміка цих виплат вказує на зростаючу активність та важливу роль НПФ у забезпеченні пенсійного забезпечення українського населення протягом цього періоду.

Сукупно НПФ станом у 2022 році було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 91,9 тисячі учасників, тобто 10,4% від загальної кількості учасників, які отримали/отримують пенсійні виплати.

Одним із головних якісних показників, котрі характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески. Сума пенсійних внесків станом у 2022 році становила 2 819,0 млн. грн., збільшившись на 7,7% (200,7 млн. грн.) порівняно із 2021 роком. Порівняно зі станом на 31.12.2020 сума пенсійних внесків станом на 31.12.2021 збільшилась на 10,1% (240,4 млн. грн.). У загальній сумі пенсійних внесків станом на 31.12.2022 основну частину, або 81,6%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на які припадає 2 299,6 млн. грн. На збільшення суми пенсійних внесків станом на 31.12.2022 вплинуло збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 19,2% (81,5 млн. грн.) та від юридичних осіб — на 4,9% (107,2 млн. грн.).

Загальна вартість активів, сформованих НПФ, у 2022 році становила 4 146,0 млн. грн., що на 7,0%, чи на 271,3 млн. грн. більше порівняно із 2021 роком та на 16,3%, або на 582,3 млн. грн. більше в порівнянні з аналогічним періодом 2020 року (рис. 2.13).

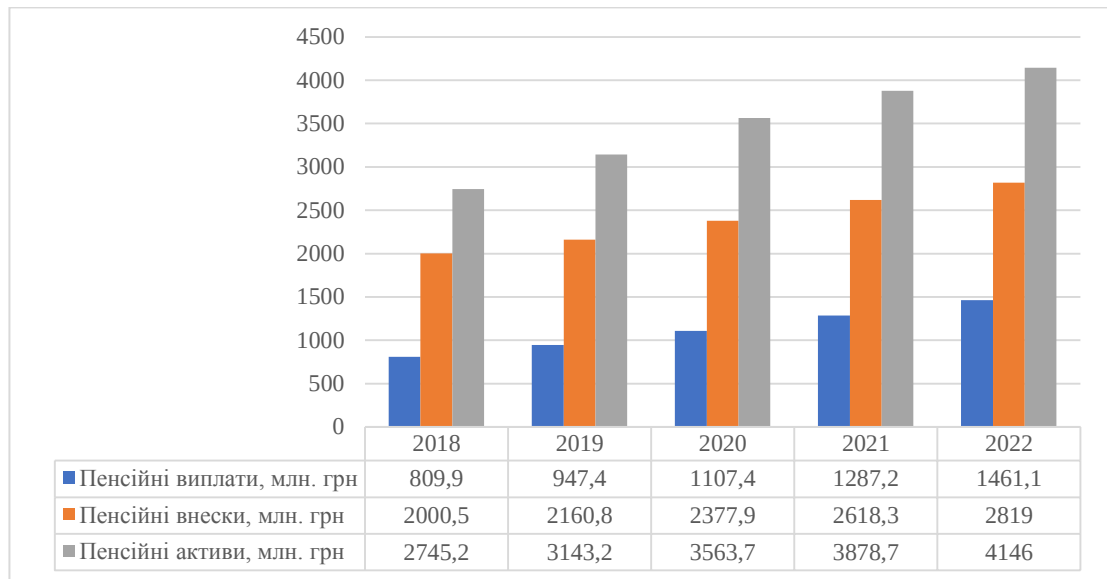

Рис 2.13 Динаміка основних показників НПЗ у 2018-2022 роках (млн. грн)

Джерело: складено автором на основі [34]

Пенсійні виплати збільшились із 809,9 млн. грн. у 2018 році до 1461,1 млн. грн. у 2022 році. Це говорить про суттєве збільшення обсягу грошових виплат, котрі надаються пенсіонерам через НПЗ. Пенсійні внески також збільшились та становили 2000,5 млн. грн. у 2018 році і 2819 млн. грн. у 2022 році. Це вказує на зростання фінансового навантаження на систему НПЗ з боку учасників, що накопичують кошти для майбутнього пенсійного забезпечення. Пенсійні активи показали ріст з 2745,2 млн. грн. у 2018 році до 4146 млн. грн. у 2022 році. Це свідчить про збільшення фінансового резерву НПЗ, що може використовуватися для покриття пенсійних виплат. Аналізуючи ці дані, можна припустити, що НПЗ в Україні стає все більш значущим і фінансово стійким інструментом пенсійного забезпечення, з великим обсягом активів і зростаючими виплатами, а також відповідними внесками учасників.

Для НПФ властиво формувати портфель, до якого входять об'єкти інвестування із мінімальним ризиком інвестування. Тому особливого значення є вибір інвестиційних інструментів, застосовуючи котрі НПФ

можуть забезпечувати захист грошових коштів населення від інфляційних процесів і при цьому одержувати визначений приріст капіталу.

У 2022 році основними напрямками інвестування пенсійних виплат стали державні цінні папери (45,0%), грошові кошти на банківських рахунках (40,2% інвестованих активів), облігації підприємств, емітентами котрих є українські резиденти (9,0%), об'єкти нерухомості (2,6%), дебіторська заборгованість (1,2%) (рис. 2.14).

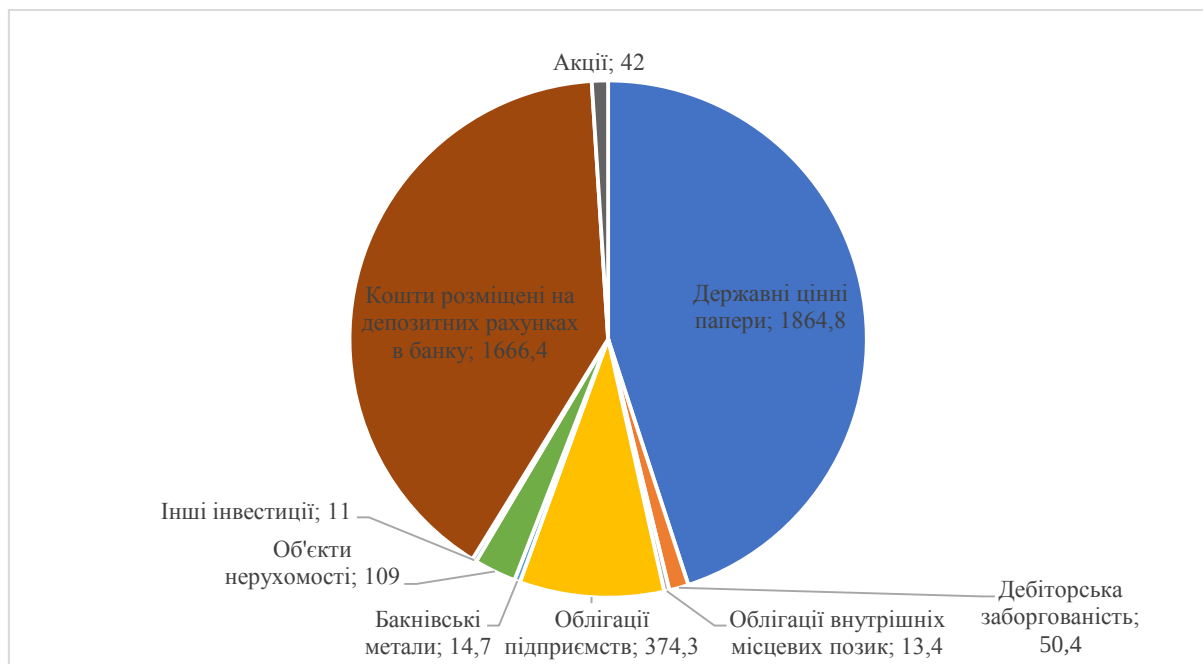

Рис 2.14 Структура інвестованих пенсійних активів станом у 2022 році
Джерело: складено автором на основі [34]

Мета інвестування пенсійних активів полягає в першу чергу у збереженні пенсійних заощаджень громадян. Інвестиційна стратегія НПФ є більш консервативною, аніж в інших фінансових організацій. Тому, вже досить тривалий період, головними напрямками інвестування НПФ є державні цінні папери та грошові кошти, розміщені на депозитних рахунках.

У 2022 році відбувся приріст вкладень у банківські метали (на 34,9%), грошові кошти на банківських рахунках (на 29,2%), дебіторську заборгованість (на 19,1%), державні цінні папери (на 3,2%), об'єкти нерухомості (на 0,3%). При цьому, суттєво знизився обсяг вкладень в

облігації внутрішніх місцевих позик (на 88,3%), в акції (на 34,8%), інші інвестиції (на 19,1%), облігації підприємств (на 11,6%) (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка структури інвестованих пенсійних активів

Назва активу	2021		2022		Приріст станом на 2022-2021, (%)
	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	Загальна вартість, млн грн	Відсоток від загальної суми активів, %	
Державні цінні папери	1 807,1	46,6	1 864,8	45,0	3,2%
Грошові кошти	1 290,1	33,3	1 666,4	40,2	29,2%
Облігації підприємств	423,3	10,9	374,3	9,0	-11,6%
Об'єкти нерухомості	108,7	2,8	109,0	2,6	0,3%
Дебіторська заборгованість	42,3	1,1	50,4	1,2	19,1%
Акції	64,4	1,7	42,0	1,0	-34,8%
Інші інвестиції	13,6	0,4	11,0	0,3	-19,1%
Облігації внутрішніх місцевих позик	114,3	2,9	13,4	0,3	-88,3%
Банківські метали	10,9	0,3	14,7	0,4	34,9%
Всього:	3 874,7	100,0	4 146,0	100,0	7,0%

Джерело: складено автором на основі [34]

Загальний дохід, одержаний від інвестицій пенсійних активів, у 2022 році становив 3 285,6 млн. грн., збільшившись порівняно із 2021 роком на 328,2 млн. грн., або на 11,1%. Затрати, що відшкодовуються завдяки пенсійним активам, у 2022 році збільшились на 13,9 % порівняно із 2021 роком і загалом за час існування НПФ становлять 602,0 млн. грн.

Протягом 2021-2022 років такі витрати збільшились на 13,9% (73,3 млн. грн.), зокрема завдяки наданню послуг із управління активами НПФ на 38,1 млн. грн. (13,2%), з адміністрування НПФ на 26,7 млн. грн. (16,1%), послуг зберігача на 5,7 млн. грн. (17,3%), проведення планових аудиторських перевірок на 1,8 млн. грн. (16,8%), пов'язаних із здійсненням операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами на 0,5 млн. грн. (7,8%), інших послуг, надання яких передбачено чинним законодавством з

недержавного пенсійного забезпечення на 0,5 млн. грн. (2,1%) (довідково: станом на 31.12.2021 такі витрати становили 528,7млн. грн.).

Структура даних витрат у 2022 році відображена на рис. 2.15.

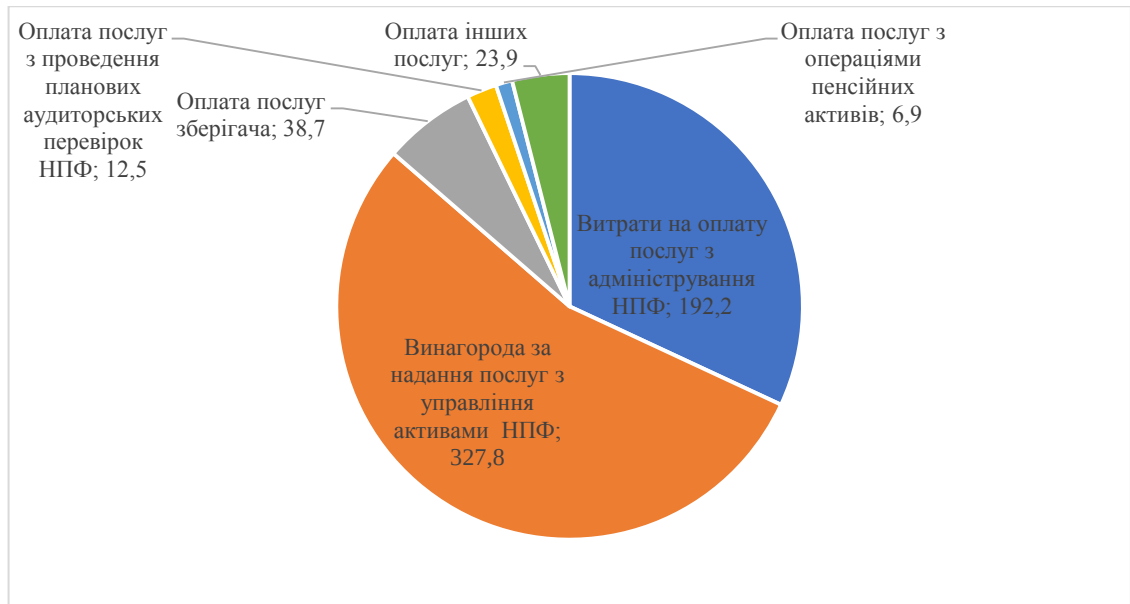

Рис 2.15 Структура витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів

Джерело: складено автором на основі [34]

Отже, за звітний період система НПЗ в Україні демонструє стабільний ріст. Кількість укладених пенсійних контрактів збільшилася на понад 27%, до 96,1 тис. штук, що вказує на зростання інтересу громадян до цієї системи. Загальна кількість учасників та вартість активів також зросли, досягнувши 887,8 тис. осіб і 4 146,0 млн. грн відповідно. Пенсійні внески збільшилися на понад 40% за цей період, до 2 819,0 млн. грн, інвестиційний дохід та прибуток від інвестування також зростають, що свідчить про успішність управління активами НПФ. Загалом, ці дані вказують на позитивний розвиток системи недержавного НПЗ в Україні.

РОЗДІЛ 3

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА АДАПТАЦІЯ ЙОГО В УКРАЇНІ

Питання зарубіжного досвіду пенсійного забезпечення та його адаптації в Україні стає дедалі важливішим у контексті демографічних та економічних викликів. На основі міжнародного досвіду можна розглядати різні моделі пенсійної системи, вдосконалювати соціальні гарантії та забезпечувати фінансову стійкість ПФУ. Подальша адаптація і впровадження найкращих практик із світового досвіду може сприяти покращенню життя пенсіонерів і забезпеченню стабільності пенсійної системи в країні.

Варто зазначити, що на сучасному етапі в країнах світу відсутні єдині стандарти соціальної політики – кожна із держав зберігає власну національну компетенцію регулювання [35]. Аналіз зарубіжної практики політики, спрямованої на розвиток пенсійного забезпечення, дозволяє виокремити 3 основні напрями таких перетворень (рис 3.1).

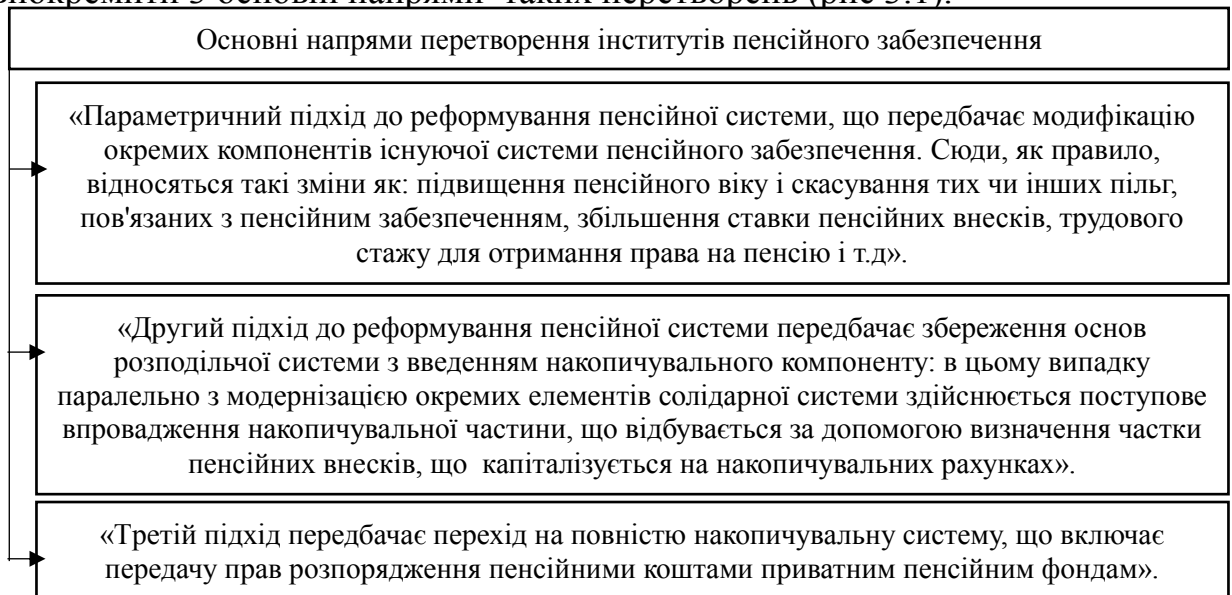

Рис 3.1 Основні напрями перетворення інститутів пенсійного забезпечення

Джерело: складено автором на основі [35]

У світі розрізняють 3 типи систем пенсійного страхування (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Типи систем пенсійного забезпечення у країнах світу

Тип системи	Склад	Країни
Однорівнева система	Солідарна	ФРН, Швеція, Швейцарія, Чехословаччина, Румунія, Болівія
	Накопичувальна	
Дворівнева система	Паралельно функціонують державна(солідарна) і недержавна (накопичувальна) системи	Франція, Великобританія, Данія, Нідерланди, США, Чилі, Австралія
Трирівнева система	Перший рівень - обов'язкова солідарна пенсійна система; другий рівень - обов'язкова накопичувальна пенсійна система; третій рівень - добровільна накопичувальна пенсійна система	Латвія, Угорщина, Казахстан, Польща, Хорватія, Україна

Джерело: складено автором на основі [36]

На сучасному етапі у нашій країні найнижчий рівень пенсійного забезпечення у доларовому еквіваленті, хоча умови пенсійного відрахування можна вважати середньоєвропейським. Значне відставання рівня середньої пенсії (3500 грн) від прожиткового мінімуму (у 2023 році нормою, встановленою урядом є 7000 грн), пояснюється низьким рівнем середньої зарплати і суттєвою тінізацією економіки (табл.3.2).

Таблиця 3.2

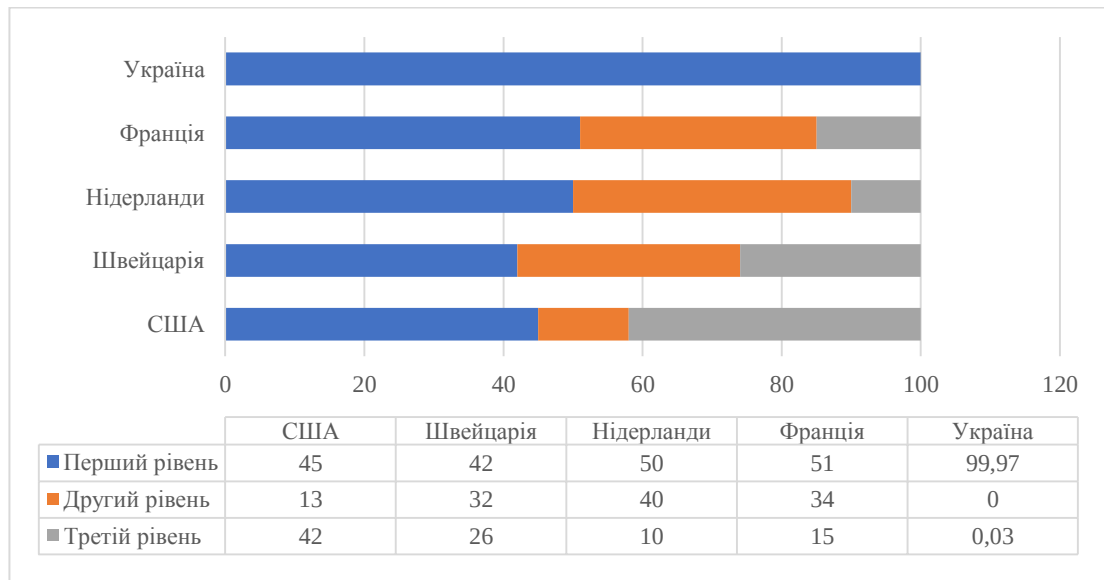
Характеристика розміру середньої пенсії і умови одержання виплат у країнах євросоюзу і Україні у січні 2023

Країна	Вік виходу на пенсію, жінки-чоловіки, років	Середня пенсія, дол. США	Відрахування з заробітної плати, %	Мінімальний трудовий стаж, років
ФРН	63-67	1400	20	40
Великобританія	60-65	900	20	40
Франція	65-67	1200	20	40
Данія	67	1800	35-50	40
Швеція	65	1000	18,5	40
Норвегія	67	2000	25	40
Польща	60-65	460	19,5	15-20
Іспанія	65	900	18	37
Україна	60-65	143	22	30

Джерело: складено автором на основі [39]

Таким чином, аналіз різних пенсійних систем дає можливість відзначити, що важливість змін у даних системах була продиктована значною кількістю чинників різного ступеня впливу - старіння населення, демографічні проблеми, економічні і політичні негаразди.

Порівняльний аналіз середньої частки пенсій із різних рівнів пенсійної системи в країнах світу і в Україні зображено на рис 3.2.

Рису. 3.2. Середня частка пенсії з різних рівнів пенсійної системи, у деяких країнах світу (%)

Джерело: складено автором на основі [39]

Виходячи із рис 3.2 бачимо, що в країнах світу розвиваються усі рівні пенсійного забезпечення. Зазначимо, що чисто накопичувальна система пенсійного страхування функціонує тільки у Болівії, тобто 100% доходу болівійських пенсіонерів становлять їхні власні накопичення протягом усього життя. У Великобританії, котра має 2-х рівневу систему, даний показник складає 25%, у США - 70% [36].

Міжнародний досвід реформування пенсійних систем вказує на те, що головною тенденцією є перехід на накопичувальну пенсійну систему, позитивною стороною котрої є змога збільшення інвестицій в економічний розвиток та одержання інвестиційної віддачі для пенсіонерів [40]. Розглядаючи інституційну основу НПЗ у країнах євросоюзу, варто

наголосити, що її становлять переважно НПФ і страхові організації. Вивчення питань організації фінансового контролю в системі НПФ світових держав дало змогу дійти висновків, що чим більша дохідна частка пенсіонерів припадає на недержавне пенсійне страхування тим ліпше і дієвіше має функціонувати система державного регулювання і нагляду за такими установами [37]. У державах світу створюються спеціально уповноважені органи, повноваження котрих поширюються на діяльність НПФ (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Наглядові органи НПФ окремих держав світу

Країна	Назва наглядового органу
Австралія	Адміністрація пруденціального регулювання Австралії (Australian Prudential Regulation Authority)
Австрія	Адміністрація з фінансового ринку (Financial Market Authority)
Бельгія	Комісія з банків, фінансів та страхування (Banking, Finance and Insurance Commission (CBFA))
Болгарія	Комісія з фінансового контролю (Financial Supervision Commission)
Китай	Комісія страхового регулювання Китаю (Chinese Insurance Regulatory Commission)
Франція	АСАМ
ФРН	Федеральне управління з фінансового контролю (Federal Financial Supervisory Authority (BaFin))
Іспанія	Міністерство економіки та фінансів
Ірландія	Пенсійна рада (Pensions Board)
Туреччина	Центр пенсійного моніторингу (Pension Monitoring Center) та Секретаріат Казначейства (Undersecretariat of the Treasury)
Ізраїль	Міністерство фінансів
Великобританія	Пенсійний регулятор (The Pensions Regulator)
Італія	Комісія по нагляду за пенсійними фондами (Pension Funds Supervision Commission (COVIP))
Нідерланди	Банк Нідерландів (De Nederlandsche Bank)

Джерело: складено автором на основі [38]

Акцентуючи увагу на досвіді ФРН, варто наголосити, що особливістю німецької пенсійної системи є обов'язкове пенсійне страхування. Сучасний стан розвитку пенсійного забезпечення ФРН функціонує за розрахунковою системою - пенсійні виплати виплачуються із внесків, котрі стягуються із працюючих. Натомість платники внесків одержують право на пенсію за віком, котру потім можуть одержати, будучи пенсіонерами. У ФРН дана

система пенсійного забезпечення є недосконалою, адже кількість пенсіонерів збільшується, а кількість платників внесків знижується, що особливо пов'язано із демографічними змінами у державі. Також у ФРН не існує законодавчого обов'язку для самозайнятих осіб мати пенсійне страхування. Державні службовці наділені особливим становищем і не зобов'язані сплачувати обов'язкові пенсійні внески, адже в старості вони одержують пенсію від держави. Вік виходу на пенсію у ФРН зараз становить 67 років, а до 2012 року він становив 65 років. Також можливий достроковий вихід на пенсію в віці 63 років, але із відрахуванням 0,3% за кожен місяць недосягнення пенсійного віку. Пенсійно-застраховані особи, котрі більше не можуть працювати відповідно до стану здоров'я, зазвичай, наділені правом на пенсію за зниженою працездатністю. Окрім повної пенсії по інвалідності, можлива також пенсія по частковій інвалідності. Розмір даної пенсії залежить від випадку до випадку, але в цілому він не дуже високий. У випадку втрати годувальника утриманці, котрий сплачував пенсійні внески, наділені правом одержувати цю пенсію. Право на участь мають неповнолітні повні чи напівсироти, а також вдови і вдовці [40].

Підсумовуючи огляд особливостей розвитку пенсійного забезпечення у ФРН варто відзначити, що нині пенсійна система у цій країні покликана гарантувати, що люди продовжуватимуть мати дохід після закінчення трудового життя. Окрім цього, демографічні зміни створюють серйозні проблеми для пенсійної системи ФРН, адже все менше і менше вкладників мають фінансувати пенсії дедалі більшої кількості пенсіонерів. Тим не менше пенсійна система.

Пенсійна система Великої Британії виокремлює 3 головні способи формування пенсії - це державна пенсія, трудові пенсії і персональні пенсії. Державна пенсія надається урядом, право на одержання котрої залежить від внесків національного страхування і віку. Так, державна пенсія надається тоді, коли досягається пенсійний вік. Сума державної пенсії залежить від внесків в Національне страхування. Трудові пенсії встановлюються

роботодавцями і включають плани із визначеними виплатами і плани із визначеними внесками. У Великій Британії існує 2 головних типи трудових пенсій: 1) схеми із визначеною виплатою (відомі як пенсії із останньої заробітної плати, вони надають гарантії певного доходу на пенсії на основі зарплати і років роботи в роботодавця); 2) схеми із визначеним внеском (в даних планах працююча особа і роботодавець роблять внески в пенсійні накопичення, а пізніше дана сума інвестується; розмір пенсії залежить від суми внесків і дієвості інвестицій). Персональні пенсії є незалежно керованими приватними схемами, котрі включають пенсії зацікавлених осіб і особисті пенсії. Персональні пенсії в Великій Британії - це індивідуальні пенсійні схеми, зазвичай, плани із визначеними внесками, доступні будь-кому, включно із самозайнятими особами. Вони розроблені, аби надати допомогу людям заощаджувати грошові кошти на пенсію і пропонують гнучкість стосовно внесків і варіантів інвестування. Переважно ними керують страхові організації, банківські установи або інвестиційні компанії. Є можливість вибирати із різних варіантів інвестування [41].

В Італії функціонують різні типи пенсій залежно від особи, котра має до них доступ: 1) ті, хто припинив роботу через вік чи сплату внесків (пенсії за віком чи вислугу років); 2) ті, хто втратив працездатність через втрату працездатності (пенсії по інвалідності); 3) особи, що ніколи не були частиною робочої сили, а є членом сім'ї померлих осіб, котрі працювали (пенсії у зв'язку із втратою годувальника); 4) особи, котрі не мають доходів і не можуть працювати (соціальні пенсії). Необхідно відзначити і те, що нині пенсійна система Італії перебуває у кризовому стані із декількох причин: 1) ВВП Італії сповільнився, а державні фінанси є недостатніми для пенсійного забезпечення; 2) кількість працюючих дедалі більше скорочується у порівнянні із кількістю пенсіонерів; 3) очікувана тривалість життя була нижчою колись, аніж зараз, тому для виходу на пенсію було необхідно менше років внесків, а нині є пенсіонери, котрі живуть на пенсії довше, аніж в роботі [42].

Поточна французька пенсійна система є розрахунковою системою, котра, відповідно, передбачає, що річні пенсії фінансуються завдяки внескам на соціальне страхування, сплачених робітниками, котрі працюють в тому самому році. Розмір місячної пенсії залежить від різних факторів, зокрема тривалості трудового стажу, що обраховується щокварталу, віку початку кар'єри та розміру зарплати, який розраховується по-різному в залежності від того, чи працював громадянин у державній або приватній сфері. Діюча пенсійна система також передбачає необхідність 42-річного страхового стажу для одержання повної пенсії. Отже, нинішній середній пенсійний вік є вищим за законодавчо встановлений і збігається з 62 роками та 4 місяцями. Планується законодавчо, що із 2027 року для одержання повної пенсії потрібно мати 43 роки стажу. Однак, люди, котрі виходять на пенсію у 67 років, автоматично одержать повну пенсію навіть без стажу роботи 43 роки [43].

Що стосується пенсійної системи Польщі, то в листопаді 2016 року Сеймом Польщі прийнято закон, відповідно до якого із 01.10. 2017 року пенсійний вік знизився до 60 років для жінок і 65 років для чоловіків. Це було чи не найгірше рішення уряду, котре мало низку негативних соціально-економічних наслідків. Однак, були пропозиції підвищити пенсійний вік для жінок та порівняти його для обох статей. Сучасна структура пенсійної системи у Польщі є результатом реформи 1999 року. Пенсійна реформа 1999 року була однією із 4-х реформ, які запроваджені на той час урядом. Однак до того, як реформа вступила в силу, у Польщі діяла розрахункова система із визначеною виплатою. Це означає, що на розмір пенсії за віком здійснював вплив заробіток у вибрані роки (база нарахування пенсії), а також стаж та базова сума. Базовою величиною доволі часто була середня зарплата в економіці за вирахуванням внесків на соціальне страхування за рік, що передував обрахунку. Одна із 2-х частин пенсійної виплати, тобто соціальна частина пенсії становила 25% базової суми. До цього додалася друга частина

пенсії, котру переважно називали стажувальною частиною, котра обраховувалась, виходячи із бази нарахування пенсії [44].

Таким чином, вивчення особливостей розвитку пенсійного забезпечення у проаналізованих країнах, засвідчує, що в більшості пенсійний вік однаковий. Що стосується віку виходу на пенсію, то для чоловіків є менші відмінності, а для жінок - більші. Однак, зараз у даних країнах спостерігається тенденція до вирівнювання пенсійного віку чоловіків і жінок. Причиною цього є підвищення пенсійного віку для жінок та чоловіків. Беручи до уваги практику зарубіжних країн стосовно розвитку пенсійного забезпечення, варто відзначити, запровадження загальнообов'язкової системи накопичувального пенсійного страхування із врахуванням такого досвіду та реформування національної пенсійної системи сприятиме створенню цілісної багаторівневої системи пенсійного забезпечення. Нова пенсійна система, особливо накопичувальна частина, котра законодавчо передбачена, але ще не запрацювала в повній мірі, буде спрямована на сприяння економічній самостійності громадян і відповідальності за матеріальний добробут громадян після виходу на пенсію. Це має на меті змусити людей задуматися про те, що вони одержать після закінчення трудової діяльності, і привернути увагу роботодавців до контролю за належною сплатою страхових коштів до пенсійних фондів.

Отже, результати дослідження засвідчують про те, що є багато корисних підходів із зарубіжного досвіду. Проте, без врахування специфічних соціально-економічних, політичних, психологічних та інших особливостей і умов кожної із країн, окремі моделі механічного запозичення і механізми соціального захисту населення та пенсійного забезпечення, не можуть дати позитивних результатів, якщо їх запровадити в вітчизняну систему пенсійного забезпечення. Це пояснюється тим, що державна політика повинна бути максимально збалансованою, аби необдумані та поспішні рішення не призвели до розчарування населення пенсійною реформою.

ВИСНОВКИ

Дослідивши вітчизняну практику та зарубіжний досвід пенсійного забезпечення, можемо зробити узагальнюючі висновки.

1. Визначивши основні принципи та теоретичні засади функціонування пенсійного забезпечення, встановлено, що пенсійне забезпечення є сукупністю організаційних, правових і інших законодавчо передбачених дій, що спрямовані на забезпечення соціальних довічних грошових виплат непрацездатним громадянам у зв'язку із настанням певних обставин (отримання інвалідності, літній вік, втрата годувальника) у розмірах не нижчому від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством.

Принципами пенсійного забезпечення є: перша група - стосується змісту правових норм, які визначають права громадян у сфері пенсійного забезпечення, це: доступність умов виникнення права на пенсію, задовільний рівень пенсійного забезпечення, диференціація умов і диференціація норм пенсійного забезпечення; друга група - гарантування реалізації суб'єктивного права на пенсію.

Існує 3 рівні пенсійного забезпечення: I рівень - Розподільча, II рівень - обов'язкова накопичувальна - III рівень добровільна накопичувальна.

2. Дослідивши пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу, визначено, що основними моделями європейських пенсійних систем є: Модель О. Бісмарка, модель У. Бевериджа, скандинавська модель.

Типами моделей пенсійних систем є: солідарно-розподільна (радянська), змішана, накопичувальна (чилійська; казахська).

3. Проаналізувавши систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, з'ясовано, що на 01.01.2023 на обліку в ПФУ перебувало 10 687,9 тис. пенсіонерів, що на 153,2 тис. осіб менше порівняно із 01.01.2022. Із загальної чисельності пенсіонерів станом на 01.01.2023 року отримують пенсії 6 498,3 тис. жінок (60,8%) та 4 189,6 тис. чоловіків

(39,2%). Середній розмір пенсії на 01.01.2023 становив 4 622,59 грн, що на 631,06 грн, або 15,8%, більше ніж на 01.01.2022. Мінімальна пенсія за віком зросла з 1 934,00 грн на 01.01.2022 до 2 093,00 грн на 01.01.2023. За роки 2018-2022 спостерігається загальний спад кількості пенсіонерів за віком українського населення, зі значенням, яке знизилося з 8 693 013 у 2018 році до 7 916 113 у 2022 році. Виплата пенсій за рахунок коштів Державного бюджету України зросла з 99 437,9 млн. грн. у 2018 році до 179 409,3 млн. грн. у 2022 році. Власні кошти Пенсійного фонду України також зросли з 259 166,7 млн. грн. у 2018 році до 403 449,1 млн. грн. у 2022 році.

4. Здійснити оцінку системи накопичувального пенсійного забезпечення, встановлено, що Станом на 31.12.2022 в Державному реєстрі фінансових установ містилася інформація про 63 НПФ та 19 адміністраторів НПФ. Станом на 31.12.2022 адміністраторами НПФ укладено 96,1 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 39,68% (27,3 тис. шт.) порівняно зі станом на 31.12.2018. Загальна кількість вкладників за період з 31.12.2018 по 31.12.2022 зросла за рахунок збільшення кількості вкладників фізичних осіб на 15,81%. Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 31.12.2022 становили 1 461,1 млн. грн., при цьому одноразові виплати зросли на 6,5%, пенсійні виплати на визначений строк - на 22,1%.

5. Вивчивши зарубіжний досвід пенсійного забезпечення та розглянувши можливості адаптації його в Україні, з'ясовано, що беручи до уваги досвід європейських держав щодо зародження інституту пенсійного забезпечення, доцільно відзначити, запровадження загальнообов'язкової системи накопичувального пенсійного страхування з урахуванням такого досвіду та реформування української пенсійної системи сприятиме створенню цілісної багаторівневої системи пенсійного забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русак Г. В. Пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення. Аналітично-порівняльне правознавство 1 (2022): 109-112.
2. Дідковська Т. О. Правове регулювання пенсійного забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2008. 19 с
3. Бевзенко О.В. Пенсійне страхування: сутність та порівняльна характеристика / О.В. Бевзенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Економічні науки. – 2012. – № 3 (60). – С. 247-253
4. Казанчан А. А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2010. Том 23. № 1. С. 142–149
5. Буряченко О.Є. Сутність поняття пенсійного забезпечення в науковому дискурсі. / О.Є. Буряченко // Теорія та практика державного управління. – 2015. – Вип. 2 (49).
6. Жмурко І.В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення / І.В. Жмурко // Бізнесінформ. – 2014. – № 12. – С. 303-306.
7. Гуцалова Ю. Є. Фінансово-економічна сутність пенсійного забезпечення в Україні. Економічний вісник. 2015. № 2. С. 86–93.
8. Міндова О. І. Теоретичний аналіз економічної сутності пенсійного забезпечення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 17. С. 102–106.
9. Шалієвська Л. І До питання про сутність пенсійного забезпечення населення України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2018. Вип. 1. С. 130–140.

10. Нижник Н.Р., Гуменюк І.О. Принципи диференціації пенсійних відносин: окремі аспекти теорії пенсійного права / Н.Р. Нижник, І.О. Гуменюк// Юридичний вісник - № 2 (35). - 2015. - С. 26-30.
11. Пенсійне забезпечення: підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / О. М. Ярошенко, С. М. Прилипко, А. М. Слюсар та ін.; за ред. О. М. Ярошенка. - 2-ге вид., переробл. і допов. - Харків: Право, 2017. - 308 с.
12. Стадник М.П. Принципи пенсійного забезпечення в Україні / М.П. Стадник// Юридичні і політичні науки. Держава і право. Випуск 56. - С. 307-311.
13. Конституція України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254K/96-Bp>. (дата звернення 09.07.2023 р)
14. Хомич І.Ю. Сутність принципів єдності та диференціації в соціальному забезпеченні населення України /І.Ю. Хомич// Актуальні проблеми права: теорія і практика. - № 28. - 2013. - С. 577-585.
15. Приходченко О. Ю. Система пенсійного забезпечення та методи її оцінки; Pension system and methods of its assessment. Науковий журнал Економічний вісник Національного гірничого університету; Научный журнал Экономический вестник Национального горного университета; Scientific journal Economic Bulletin of the National Mining University (2020).
16. Жайворонок І. Р. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» ; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 234 с.
17. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України: постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280 // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF> (дата звернення 09.07.2023 р)
18. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від № 1058-IV від 9 липня 2003 року 1058-IV // Верховна Рада

України. URL: 9/ <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/723-2017-%D1%80>. (дата звернення 09.07.2023 р)

19. Global Pension Asset Study 2011. Towers Watson. URL: <http://www.tower-swatson.com/assets/pdf/3761/Global-Pensions-Asset-Study.2011.pdf>. (дата звернення: 13.07.2023)

20. Міндова О. І. Особливості розвитку пенсійних систем країн Центрально-Східної Європи. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2015. Т. 20, Вип. 6. С. 18-22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2015_20_6_5. (дата звернення: 12.07.2023)

21. Bank Country Director for Belarus, Moldova, and Ukraine. What Makes Pension Reform So Important for Every Ukrainian Today. URL: <http://www.worldbank.org/en/news/opinion/2017/04/20/what-makes-pensionreform-so-important-for-every-ukrainian-today>. (дата звернення: 12.07.2023).

22. Ніколіна І. Державне управління системою пенсійного забезпечення в контексті сталого розвитку: закордонний досвід. Вінницький торговельно - економічний інститут КНТЕУ. 2021

23. Роїк В.Д. Еволюція пенсійних систем: світові тенденції та досвід. Людина і праця. 2008. № 8. URL: http://irbis.nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/econpr_2014_2_8.pdf. (дата звернення: 13.07.2023).

24. Глущенко В.В., Левченко І. А. Формування та використання недержавних пенсійних фондів: монографія. Харків, 2012. 219 с.

25. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. Центр Разумкова, 2017. Видавництво «Заповіт», 2017. 456 с. URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>. (дата звернення: 12.07.2023)

26. Beveridge W. Full Employment in a Free Society. London, 1944. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.228995>. (дата звернення: 12.07.2023).
27. Філіпчук П.В. Системи пенсійного забезпечення: огляд світового досвіду. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf (дата звернення: 13.07.2023).
28. Кравченко М. В. Європейські підходи та механізми пенсійної реформи. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=849>. (дата звернення: 13.07.2023)
29. Горбунова О.А. Реформування системи пенсійного забезпечення: зарубіжний досвід та можливості використання в Україні. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2018. № 3(88). С. 118–125
30. Вишневіська О.А. Пенсійна реформа: зарубіжний досвід для України. Аспекти публічного управління. 2016. № 8(34). С. 42–48.
31. Яшник Г.Л. Зарубіжний досвід реформування системи пенсійного забезпечення. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Yashnyk.pdf> (дата звернення: 13.07.2023)
32. Кулікова Є. О. Корпоративне пенсійне страхування: світові тенденції та перспективи розвитку для України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць; за ред.: В.В. Коваленко (голов. ред.). (ISSN 2409-9260). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2022. № 5-6 (294-295). С. 28-34.
33. Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2018-2022 роках. URL: <https://www.pfu.gov.ua/diyalnist/zvity-pro-robotu/> (дата звернення: 13.08.2023)
34. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення у 2018-2022 роках. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення: 13.09.2023)
35. Горецька О. В. (2020). Запровадження європейських технологій пенсійних виплат у вітчизняну пенсійну систему. URL:

<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/43752/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf> (дата звернення: 13.10.2023)

36. Владіміров А. Інклюзія недержавного пенсійного забезпечення в контексті вступу України до ЄС : студ. наук. робота / А. Владіміров; наук. кер. Л.О. Птащенко. – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2023. – 44 с.

37. Офіційний веб-сайт Організації європейського економічного співробітництва URL : <http://www.oecd.org>.

38. R. Holzman, R. Hinz, Old Age Income Support In The 21st Century. // World Bank. - 2011. URL : <Http://Books. Google. com. ua/> (дата звернення: 13.10.2023)

39. Офіційні дані Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 13.10.2023)

40. Сокурєнко О.А. Досвід розвинутих країн світу в організації системи пенсійного забезпечення. Наукові записки. Серія: Право / Ред. кол.: Є.Ю.Соболь, В.Г.Гриценко, О.В.Батанов та ін. Випуск 12. 2022. с.79-82 So funktioniert das Rentensystem in Deutschland. URL: <https://www.americanexpress.hland-2478> (дата звернення: 13.10.2023)

41. Plan your retirement income. URL: <https://www.gov.uk/plan-retirement-pensions> (дата звернення: 13.10.2023)

42. Cos'è un sistema pensionistico e come funziona quello italiano? URL: <https://www.geopop.it/cose-un-sistema-pensionistico-e-comeo-italiano/> (дата звернення: 13.10.2023)

43. Projet pour l'avenir du système de retraites: ce qu'il faut retenir. URL: <https://www.gouvernement.fr/actualite/projet-pour-lavenir-du-e-quil-fautretenir> (дата звернення: 13.10.2023)

44. System emerytalny w Polsce wymaga naprawy [RAPORT OG]. URL: <https://obserwatorgospodarczy.pl/2023/02/15lwy-w-awu-raport-og/> (дата звернення: 13.10.2023)